

MINISTARSTVO KULTURE

Projekt Očuvanja krških ekoloških sustava
Karst Ecosystem Conservation - KEC
GEF TF 050539 HR

IZVJEŠĆE S
3. GODIŠNJE RADIONICE
(NP Sjeverni Velebit, Krasno, 25.-26. listopada 2005.)

Zagreb, studeni 2005.

Sadržaj

Sažetak	4
1. Uvod	8
2. Ciljevi	8
3. Tijek radionice s prezentacijama	8
3.1 Utorak, 25. listopada	
Milan Nekić, ravnatelj NP Sjeverni Velebit, <i>pozdrav</i>	8
Milan Jurković, župan Ličko-senjske županije, <i>pozdrav</i>	9
Agness Kiss (u ime gđe Rite Klees, voditeljice tima Svjetske banke), <i>pozdrav</i>	9
Zoran Šikić, pomoćnik ministra za zaštitu prirode Ministarstva kulture: <i>Okvir za razvoj sustava zaštite prirode u Hrvatskoj</i>	9
Paolo Viskanić, voditelj tima Agriconsultinga: <i>Izvješće o napretku aktivnosti u projektnoj sastavnici 'Biološke studije'</i>	12
Željko Kramarić, konzultant Lokalne koordinacijske jedinice: <i>Konzultacijski proces s dionicima Na Velebitu i u Lici</i>	14
Toni Nikolić (PMF), konzultant Agriconsultinga: <i>Istraživanje vrste Degenia velebitica</i>	16
Marija Bajica, IT konzultant OIKON-a/Agriconsultinga: <i>Sustav GISa i baze podataka</i>	17
Siniša Tkalčec (OIKON): <i>Aplikativne mogućnosti KEC info sustava</i>	19
Rasprava	20
<i>Terenski obilazak</i>	20
3.2 Srijeda, 26. listopada	
Hana Blašković, direktor projekta u Agriconsultingu: <i>Stručno putovanje: Sustav zaštićenih područja Italije, 18-24. rujna 2005</i>	21
Douglas Morris, konzultant Svjetske banke: <i>Poslovno planiranje u nacionalnim parkovima</i>	22
Sanja Tišma, IMO, voditelj lokalnog ureda	
	2

Agriconsultinga: <i>Financiranje parkova</i>	24
Martina Šuper, Lokalni koordinator Jedinice za provedbu KEC projekta u Gospiću: <i>Provedba programa malih darovnica</i>	25
Ninoslav Pleše, predstavnik tvrtke Spectrum: <i>Interaktivno učenje na daljinu</i>	27
Juraj Posarić, viši inspektor u Upravi za zaštitu prirode Ministarstva kulture: <i>Izračun kapaciteta posjećivanja u speleološkim objektima</i>	27
Douglas Morris, konzultant Svjetske banke: <i>Osvrt na Hrvatske parkove u 2001. i danas</i>	28
Sandra Balent (UNDP): <i>Projekti COST i DAI</i>	29
Kornelija Pintarić, voditelj KEC projekta: <i>Radni plan</i>	30
Rasprava	31
4. Popis sudionika	33

Sažetak Izvješća 3. godišnje radionice KEC projekta (NP Sjeverni Velebit, Krasno, 25.-26. listopada 2005.)

Ministarstvo kulture organiziralo je putem Jedinice za provedbu projekta 3. godišnju radionicu Projekta Očuvanje krških ekoloških sustava, u suradnji s JU NP Sjeverni Velebit, 25. i 26. listopada 2005, u Krasnu. Cilj radionice bio je upoznati sudionike s napretkom u provođenju aktivnosti projekta i prikupiti povratne informacije. Moderator radionice bila je **gđa Kornelija Pintarić**, voditelj KEC projekta.

25. listopada

Pozdravnu riječ uputili su **g. Milan Nekić**, ravnatelj NP Sjeverni Velebit, župan Ličko-senjske županije **g. Milan Jurković**, **gđa Agness Kiss**, u ime gđe Rite Klees, voditeljice tima Svjetske banke, i pomoćnik ministra za zaštitu prirode Ministarstva kulture, **g. Zoran Šikić**, koji je potom dao uvod u radionicu, upoznavši sudionike s *okvirom za razvoj sustava zaštite prirode u Hrvatskoj* (institucije, planovi, novi ustroj, strategija, Zakon o zaštiti prirode, proces pridruživanja EU).

Izvješće o postignutom napretku po aktivnostima sastavnice 'Biološke studije iznio je voditelj tima Agriconsultinga **g. Paolo Viskanić**, s obzirom na konzultacijski proces u planiranju upravljanja parkovima, inventarizaciju biološke raznolikosti i info sustav, te društveno-gospodarski aspekt. Izrađen je prvi nacrt plana upravljanja NP Risnjak, a drugi će uskoro biti dostavljen. Planovi upravljanja za ostala četiri KEC parka rade se od protekle godine. Također je izvjestio o izvršenim aktivnostima u ostalim zadacima (*Turistički potencijal, Prekogrančna suradnja; Monitoring velikih zvijeri Inventarizacija biološke raznolikosti* (prvi put je utvrđena pojava nekih vrsta faune u Hrvatskoj), *speleološkim objektima* (popisano 744 speleološka objekta, s 351 različitih izvora), razvoj *GIS-a i baze podataka, obuka*. U nastavku je **g. Željko Kramarić**, konzultant Lokalne koordinacijske jedinice Agriconsultinga, detaljno izvjestio o odvijanju *konzultacijskog procesa s dionicima* na Velebitu i u Lici tijekom 2005. Drugi korak bit će analiza obavljenih razgovora kroz identifikaciju tematskih grupa problema. Nakon toga slijedi javni sastanak svih dionika da rasprave i zajednički prihvate zaključke o identificiranim problemima. Završni korak bit će razvoj preporuka za plan upravljanja. Monitoring vrsta bit će dio planova upravljanja. Istraživanje vrste *Degenia velebitica*, kao segment inventarizacije flore, predstavio je **g. Toni Nikolić** (PMF), konzultant Agriconsultinga. Svrha je bila ustanoviti njezinu rasprostranjenost, brojnost populacije i genetsku varijabilnost, i na temelju dobivenih rezultata preporučiti mjere zaštite. O sustavu u kojem će se svi KEC podaci spremati, koristiti i ažurirati govorila je **gđa Marija Bajica**, IT konzultant OIKON-a/Agriconsultinga. Rad na Sustavu *GIS-a i baze podataka* sastoji se od planiranja, izvođenja i testiranja informacijskog i GIS sustava za potrebe KEC projekta, uz nadu da će poslužiti potrebama

kontinuiranog šireg korištenja u Hrvatskoj, poglavito za izradu planova upravljanja nacionalnih parkova i parkova prirode. U tijeku je definiranje i provjeravanje funkcija IT sustava, za što je potrebna instalirana infrastruktura. O praktičnoj primjeni sustava nazočne je upoznao **g. Siniša Tkalčec** (OIKON), počevši s toplogijom info sustava KEC-a. Na svakoj od pripojenih lokacija nalazi se besplatna database engine, a podaci se repliciraju u središnju bazu. U procesu su identificirane korisničke skupine i privilegije. Ugrađen je i pojam vlasništva nad zapisom kojega, osim verifikatora, samo vlasnik može mijenjati (ostali korisnici samo ga mogu vidjeti). Sve baze imaju svojstvo da se mogu mijenjati i dodavati, a zahvaljujući replikaciji i downloadu mogu stvarati GIS oblike. Mogu se dodavati novi korisnici i privilegije. Također je moguć back-up baze koji se izravno može slati na središnju lokaciju.

U **raspravi** je postavljeno pitanje o lokaciji središnje baze podataka i njezinu administriranju. Odgovoreno je da je zato predviđen Državni zavod za zaštitu prirode koji će se o administriranju baze podataka dogovoriti s Upravom za zaštitu prirode Ministarstva kulture.

Poslijepodnevni blok nastavljen je **terenskim obilaskom** pilane, sirane i Muzeja šumarstva u Krasnu, kao primjera lokalnog razvoja.

26. listopada

U jutarnjem bloku drugog dana radionice, **gđa Hana Blašković**, direktor projekta u Agriconsultingu, predstavila je Studijsko putovanje: Sustav zaštićenih područja Italije, 18-24. rujna 2005, kao dio obuke u okviru sastavnice Biološke studije. Putovanje je obuhvatilo parkove u središnjem dijelu Italije, regije Lazio i Abruzzo, i Južni Tirool na sjeveru. Svrha putovanja bila je otvoriti nove vidike i upoznati se s novim načinima razmišljanja, metodama primjenjenim u upravljanju zaštićenim područjima, te konkretnim primjerima (centri za posjetitelje, primjeri interpretacije, metode kompenzacije šteta, vrednovanje kulturne baštine i lokalnih proizvoda, itd). Također je ideja bila stvoriti uvjete za buduću suradnju i partnerstvo, što je tijekom putovanja i potvrđeno, te pojačati komunikaciju među samim sudionicima putovanja (team building). Dojmovi sudionika prikupljeni su kroz upitnike. Jedan od važnih elemenata u planiranju upravljanja je poslovni plan s kojim je sudionike upoznao **g. Douglas Morris**, konzultant Svjetske banke. Prenio je sudionicima iskustva u izradi poslovnih planova u SAD. Započelo se definiranjem vizije parka i njegove svrhe, a nadalje se daje prikaz prijašnjih i sadašnjih aktivnosti i načina financiranja. Pritom je za svaku aktivnost važno odrediti razumni standard u intenzitetu njezina provođenja, što olakšava razumijevanje stanja i potrebnih aktivnosti. Još jedan od razloga za uvođenje poslovnog plana je i taj što će on biti uvjet za buduća natjecanja u dobivanju donacija odnosno eksternih sredstava. U konačnici, poslovni plan predlaže i brani poslovne promjene koje se želi uvesti na razuman i dokumentiran način, što je potrebno i za primjereno obrazloženje različitim institucijama o potrebnom financiranju. Stoga financijski i poslovni plan trebaju biti transparentni. **Gđa Sanja Tišma** nastavila je temu prikazom načina

financiranja zaštićenih područja. Osnova financijskog plana je identifikacija iznosa i mogućih izvora financiranja za projekte koji bi kratkoročno i dugoročno osigurali kontinuirano poslovanje parkova. Financiranje parkova je najčešće vezano na dobivanje novca iz Državnog proračuna. U inozemstvu postoje i drugi izvori financiranja (eko-fondovi, izravno financiranje zaštićenih područja odvajanjem postotka od prihoda). Postoje i vlastiti izvori financiranja parka (naplata ulaznica i različitih usluga). Međunarodni izvori uključuju razvojne i financijske agencije, bilateralnu suradnju kroz agencije pojedinih zemalja i izravne donacije. **Gđica Martina Šuper**, Lokalni koordinator Jedinice za provedbu KEC projekta u Gospiću, izvjestila je o provedbi *Programa malih darovnica*. U 2003. odabrano je 10 projekata različitih kategorija (od ekološke poljoprivrede, do revitalizacije travnjaka, edukacije i ostalog) ukupne vrijednosti 150.000 EUR, a zaprimljeno je 125 zahtjeva ukupne vrijednosti 2.000.000 EUR. Sredstva GEF-a koja su bila na raspolaganju iznosila su 500.000 USD. Isti takav postupak proveden je i 2004, te je zaprimljeno 63 zahtjeva ukupne vrijednosti preko 1.000.000 EUR. Uz sredstva GEF-a, dio sredstava donirala je i Kraljevina Norveška u iznosu od 200.000 USD. Odabrano je 20 projekata (po istim kategorijama kao u 2003) s ukupnim iznosom od 420.000 EUR. Svi projekti iz 2003. su u završnoj fazi i zadovoljili su provedbom. Prigodu za prikaz jednog od projekata iz 2004. dobila je tvrtka **Spectrum** iz Delnica, koju je predstavljao **g. Ninoslav Pleše**. Darovnica je dobivena za multimedijски projekt interaktivnog učenja na daljinu o očuvanju biološke raznolikosti Gorskog Kotara. Ciljna grupa korisnika su učenici osnovnih i srednjih škola. Sadržaj će se odnositi na biološku raznolikost i zaštitu prirode, a ujedno će krajobrazne ljepote biti dostupne široj javnosti koja se koristi Internetom (kombinacijom animacije, zvuka, slike i teksta). Vezano na planiranje upravljanja, **g. Juraj Posarić**, viši inspektor u Upravi za zaštitu prirode Ministarstva kulture, prikazao je metodu izračuna za Kapacitet posjećivanja u speleološkim objektima. Korištenje speleoloških objekata dovodi do mijenjanja njihovih prirodnih značajki. Jedan od kritičnih elementa za izračun, osim svojstava ekotopa (geometrija objekta, fizička i kemijska svojstva), su i svojstva čovjeka. U obzir se uzimaju potrebe posjetitelja: mogućnost kretanja, vidljivost (razlikovanje boja), nesmetano disanje. Prihvatni kapacitet izražava se brojem posjetitelja koji u jednom satu smiju ući u jamu i vrijeme njihova zadržavanja, a da ekotop ostane unutar područja ekološke elastičnosti. O važnosti predanog i požrtvovnog rada u planiranju upravljanja govorio je **g Douglas Morris**, konzultant Svjetske banke, opisavši svoje dosadašnje sudjelovanje u projektima u Hrvatskoj, usporedbom članaka napisanih u 2002 i 2005. Konstatirao je da se ideja parkova istom predanošću nastavlja danas KEC projektom. Odgovor leži u dugoročnom jačanju veza, predanosti i požrtvovnosti u međunarodnoj suradnji. U Hrvatskoj su partneri iz svih institucija (direktori parkova, čelnici u Ministarstvu) pokazali zainteresiranost da uče jedni od drugih.

Gđa Sandra Balent (UNDP) upoznala je sudionike s projektima COAST i DAI kao poveznicama s KEC projektom. Cilj projekta COAST je očuvanje i održivo korištenje biološke raznolikosti na obalnom području u Dalmaciji. Druga poveznica je inicijativa Dinarskog prstena (ili Dinarskog luka; *Dinaric Arc*). Projekt

je zapravo platforma za moguća povezivanja i sinergiju među projektima koji se odvijaju na tom području (od Trsta do Albanije). U projekt su uključeni WWF Mediteranski ured i IUCN, UNESCO, Vijeće Europe, UNDP, a na sastanku u Skadru su se pridružili FAO, i Natur Europa. Očekuje se i možebitno uključivanje Svjetske banke.

Zaključno, **gđa Kornelija Pintarić**, voditelj KEC projekta, prvo je sažela dosadašnju provedbu, po aktivnostima i zadacima (nacrt plana upravljanja NP Risnjak uskoro će biti dovršen, pozitivna ocjena konzultacijskog procesa s dionicima, uspješno provođenje inventarizacije biološke raznolikosti, monitoring vrste *Degenia velebitica* i preporuke za mjere zaštite, izradu GISa i baze podataka). Potom je izvjestila o aktivnostima koje su u tijeku i koje se planiraju (radovi na uređenju posjetiteljskog centra u NP Paklenica, na izgradnji mosta preko Kupe u NP Risnjak i uređenju dvorane za prezentacije, te jednog skloništa). U planu je obnova pilane na Majerovom vrilu za grad Otočac. U pripremi je izgradnja zgrade Uprave PP Velebit, u što će se investirati sljedeće godine. Audiovizualna oprema nabavljena je sredstvima KEC projekta, kao i teleskop u Svetištu Majke Božje. U opremu je KEC projektom dosad uloženo oko 1 milijun USD a iznos za radove bit će otprilike isto tolik.

Rasprava je započela pitanjem gđe Kljajo da li pojam kooperative ustvari znači zadruga, te je zatražila više informacija o odnosu Nacionalnog parka i pomoći lokalnom stanovništvu u osnivanju zadruga. Ponuđeno je da Institut za međunarodne odnose, u suradnji s Agriconsultingom, pripremi izlaganje o sustavu zadruga u Hrvatskoj i mogućnostima suradnje s parkovima za neku od sljedećih turističkih radionica. Ravnatelj PP Biokovo, koji nije uključen u KEC projekt, osvrnuo se na uvođenje poslovnog plana i na stari program po kojemu parkovi rade. Predložio je da se elementi poslovnog plana ugrade u standardni program rada svih parkova, kako bi poslovali na jednoobrazan način. Također je zamolio Ministarstvo i Državni zavod za zaštitu prirode da brže odobravaju programe, prije pripremne sezone, kako bi parkovi znali na vrijeme što je odobreno za financiranje. Predstavnica USAID-a, pitala je što će biti s nesrazmjerom između parkova koji su bili uključeni u KEC projekt i onih koji to nisu, u smislu osposobljenosti. S duge strane sprema se standardizacija parkova. Da li će se standardizirati i sposobnost parkova u planiranju upravljanja? U svom odgovoru gđa Pintarić je podsjetila na izlaganje pomoćnika ministra g. Šikića koji je upoznao nazočne s programskim ciljevima zaštite prirode. Koliko joj je poznato, o tome se razgovoralo, kao i o obuci kroz razne programe.

1. Uvod

Ministarstvo kulture organiziralo je putem Jedinice za provedbu projekta 3. godišnju radionicu Projekta Očuvanje krških ekoloških sustava, u suradnji s JU NP Sjeverni Velebit, 25. i 26. listopada 2005, u Krasnu. Za razliku od 2. godišnje radionice u 2004. na kojoj je naglasak bio na definiranju strukture ključnih proizvoda projekta (sadržaj plana upravljanja, arhitektura info sustava) i potrebnim ulaznim podacima (inventarizacija biološke raznolikosti), 3. godišnja radionica usredotočila se na definiranje njihove funkcionalnosti, temeljeno na participativnom pristupu s ključnim dionicima. Stoga je za terenski obilazak odabrano nekoliko primjera lokalnog razvoja, kojeg projekt KEC inače potiče kroz konzultacijski proces u izradi planova upravljanja i programom malih darovnica.

2. Ciljevi radionice bili su:

- Pregled napretka u ostvarivanju razvojnih ciljeva projekta
- Pregled dosadašnjih rezultata: novi podaci o biološkoj raznolikosti, baza podataka
- Pregled 2. nacrta plana upravljanja Nacionalnog parka "Risnjak"
- Pregled izrade plana upravljanja Nacionalnog parka "Paklenica", Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit", Nacionalnog parka "Plitvička jezera" i Parka prirode "Velebit"
- Povećati interes lokalnog stanovništva za suradnju s zaštićenim područjima
- Prikupiti mišljenja, komentare i prijedloge sudionika radionice na projektne aktivnosti
- Informirati javnost o projektu.

3. Tijek radionice s prezentacijama

Moderator: **gđa Kornelija Pintarić**, voditelj KEC projekta

3.1 Utorak, 25. listopada

10,00 Radionicu je otvorio g. **Milan Nekić**, ravnatelj NP Sjeverni Velebit poželjevši, kao domaćin, dobrodošlicu svim sudionicima, a posebno pomoćniku ministra kulture g. Zoranu Šikiću, županu Ličko-senjske županije g. Milanu Jurkoviću, ravnatelju Državnog zavoda za zaštitu prirode g. Davorinu Markoviću, predstavnicima Svjetske banke, gđi Agness Kiss, stručnjaku za biološku raznolikost, gđi Veri Dugandžić iz Ureda Svjetske banke u Zagrebu, g. Douglasu Morrisu, konzultantu Svjetske banke, voditeljici KEC projekta u Republici Hrvatskoj gđi Korneliji Pintarić sa suradnicima, predstavnicima tvrtke Agriconsulting, direktorici projekta gđi Hani Blašković, lokalnom koordinatorskom gđi Sanji Tišma, voditelju tima g. Paolu Viskaniću, i konzultantu Agriconsultinga g. Željku Kramariću, te ostalim institucijama, znanstvenicima, parkovima i medijima uključenima u projekt. Posebno zadovoljstvo bilo je što je domaćin radionice

mjesto Krasno na mitskoj planini Velebit, odnosno najmlađi Nacionalni park u Hrvatskoj Sjeverni Velebit. Ukratko je opisao područje parka i njegove djelatnike, te zaželio uspješan rad radionice.

G. Milan Jurković, župan Ličko-senjske županije, zaželio je dobrodišlicu svima, posebno onima koje je već pozdravio g. Nekić, te pomoćniku ministra g. Zoranu Šikiću ujedno kao dugogodišnjem ravnatelju NP Paklenica. Bilo mu je drago što je za radionicu izabrano baš Krasno, zbog pozitivnog trenda njegovog gospodarskog i društvenog razvoja (mjesto bez nezaposlenih), koji proizlazi ne samo iz aktivnosti mještana već i iz potpora državnih i županijskih institucija. Izrazio je osobito zadovoljstvo što je radionica organizirana u Ličko-senjskoj županiji, koja na svom području ima tri nacionalna parka i jedan park prirode uključene u ovaj projekt. Stoga je s posebnim zadovoljstvom pozdravio predstavnike Svjetske banke, gđu Agness Kiss i g. Douglasa Morrisa. Od samog početka projekta županija je prepoznala važnost KEC projekta za razvoj županije, kako uspostavljanjem suradnje s međunarodnim institucijama tako i očuvanjem krških ekosustava, te se nastojalo stvoriti uvjete za rad Lokalne jedinice za provedbu projekta. Problemi koji su nastali tijekom provedbe ove tri godine rješavaju se na zadovoljstvo svih uključenih. Sa zadovoljstvom je najavio gradnju upravne zgrade Parka prirode Velebit u idućoj godini, u koju se uključila i županija, što dokazuje ozbiljnost županije u provedbi preuzetih obveza. Izrazio je zadovoljstvo zbog pokazane dobre volje od strane svih uključenih i zaželio uspješan daljnji zajednički rad kao i boravak u Krasnu, ujedno se ispričavši što ne može ostati tijekom cijelog rada radionice. Uputio je stoga nazočne na gđicu Martinu Šuper, koja je ujedno i članica Županijskog poglavarstva zadužena za pitanja zaštite okoliša.

U ime gđe Rite Klees, voditeljice tima Svjetske banke, pozdrav nazočnima uputila je gđa **Agness Kiss**, posebno pomoćniku ministra g. Šikiću i županu g. Jurkoviću te prenijela žaljenje gđe Klees što nije mogla osobno doći zbog misije u Moldaviji. Izrazila je zadovoljstvo što je prvi put u Hrvatskoj i što je razlog njezinu dolasku provedba uspješnog projekta a ne rješavanje problema što je čest slučaj. Ovaj projekt osobito je drag gđi Klees, prvenstveno zbog snažne političke potpore na svim razinama, od državne do lokalne, a potom i zbog dobre administracije te stručnog aspekta projekta. Među najvažnijim postignućima projekta je održavanje dobre komunikacije i izgradnje dotad nepostojećih odnosa, štoviše i partnerstava između parkova i lokalnih zajednica. To se odnosi i na stručnjake i znanstvenike s područja biološke raznolikosti, te na aspekt prekogranične suradnje. Povećano je ne samo međusobno već i široko, opće razumijevanje važnosti zaštite krških ekosustava, u Hrvatskoj i na međunarodnoj razini. Izrazila je veliko zanimanje za daljni rad radionice kao i za godišnje izvješće o radu kako bi mogla izvijestiti gđu Klees o postignutim rezultatima.

10.20: Pomoćnik ministra za zaštitu prirode Ministarstva kulture, g. **Zoran Šikić**, također je pozdravio nazočne u ime Ministarstva kulture i u osobno ime resornog ministra g. Bože Biškupića, istaknuvši posebno g. župana i g. ravnatelja. Čestitao

je na dosadašnjoj uspješnoj provedbi KEC projekta čiji dosadašnji rezultati upućuju na dostizanje konačnog projektnog cilja a to je zaštita krških ekosustava, u zajedništvu s ljudima koji na njemu žive, što jedino jamči održivost na tome prostoru, prvenstveno putem nacionalnih parkova i parkova prirode. Sve upućuje na to da će ovaj projekt biti doprinos razvoju sustava zaštite prirode u Republici Hrvatskoj, s čvrstom najmerom da isti bude prepoznatljiv i možda jedan od vodećih u europskim okvirima kada je u pitanju zaštita prirode, osobito u kategorijama nacionalnih parkova i parkova prirode. Potom je održao prezentaciju pod nazivom 'Okvir za razvoj sustava zaštite prirode u Hrvatskoj', Razvoj cjelovitog sustava zaštite prirode temelji se na integralnom pristupu u međusektorskoj suradnji, kako na zaštićenim područjima tako i izvan njih. Za upravljanje prirodom nužna je dobra baza podataka o biološkoj raznolikosti (koja je temelj zaštite prirode) s jasno definiranim načinom korištenja. Potom je prikazao institucijski okvir zaštite prirode počevši od Uprave za zaštitu prirode u Ministarstvu kulture i Državnog zavoda za zaštitu prirode s ulogom pribavljanja stručnih podloga za donošenje odluka te izradu strateških planova, prostornih planova i planova upravljanja. Planira se novi ustroj (umjesto dva bit će četiri odjela, zbog potreba u procesu pridruživanja EU). Na nižim provedbenim razinama nalaze se javne ustanove parkova te javne ustanove županija, gradova i općina. Razvoj sustava zaštite prirode zahtijeva jačanje spomenutih institucija, posebno onih na županijskoj razini, kako bi zaštita prirode funkcionirala na cijelom teritoriju sukladno Zakonu o zaštiti prirode. Preustroj službi zaštite prirode, odnosi se posebice na područja kao što su GMO, ekološka mreža, planovi gospodarenja prirodnim dobrima (mjere i uvjeti zaštite prirode će se izdavati u postupku donošenja prostornih planova, te planova gospodarenja kada je u pitanju korištenje prirodnih dobara). Nužna je i služba za pregovore o ulasku u EU za što je predviđen novi odjel.

Slijedi područje zakonodavstva. Stari zakon iz 2003. objedinjavao je zaštitu prirode i genetski modificirane organizme, dok je novi Zakon o zaštiti prirode (lipanj 2005.) usklađen sa stečevinama Europske Unije. U njemu je pitanje genetski modificiranih organizama odvojeno od problematike zaštite prirode. Stari zakon bio je operativno teško provediv zbog velikog broja podzakonskih akata koji nisu bili pripremljeni ni doneseni. Prekršajni postupak prvog stupnja bio je u nadležnosti Ministarstva koje ga objektivno nije moglo uspješno provoditi na cijelom teritoriju. Problemi su nastajali i zbog odredbe po kojoj nadležni županijski uredi za zaštitu prirode izdaju uvjete zaštite prirode i dopuštenja za zahvate i radnje u parkovima prirode. Odredba se provodila neujednačeno ili nikako, ovisno o lokalnim mogućnostima. U novom Zakonu znatno je smanjen broj podzakonskih akata, a dinamika njihovog donošenja je usklađena s procesom pridruživanja EU.

Predviđena standardizacija u zaštiti prirode ne podrazumijeva centralizaciju već postavlja minimalne, općim konzensusom prihvaćene standarde koji se odnose na planove, izvješća, akte, vizualni identitet, sustav naplate ulaznica, zajedničku promidžbu, bazu podataka i upisnike zaštićenih prirodnih vrijednosti (zakonska

obveza), informacijski sustav, tehničke osobine opreme posjetiteljskih centara. Uskoro će biti predložena rješenja za odore zaposlenika u parkovima (u travnju-svibnju 2006. slijede katalog, pravilnik i raspisivanje natječaja za izradu odora).

Suradnja parkova s lokalnim zajednicama treba poticati lokalni razvoj po načelima dugoročne održivosti koja se temelji na zaštiti prirodnih dobara, što uključuje kontinuiranu obuku, informiranje i sudjelovanje javnosti. Parkovi uključeni u KEC projekt kojeg financira Fond za globalni okoliš (GEF) trebaju biti primjeri djelovanja po načelu 'misli globalno, djeluj lokalno', kao dio ispunjavanja međunarodnih obveza, kako bi se sačuvalo biološku raznolikost kao temeljnu vrijednost. Ove teme ujedno su i naznake pravilnika kojeg uskoro treba uskladiti i donijeti, te provesti putem Uprave, Državnog zavoda i Javnih ustanova parkova. Pri tome je važno poštivanje niza konvencija, kao što su Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine, Ramsar, CBD itd. Sljedeću konferenciju o biološkoj raznolikosti organizirat će Republika Hrvatska, kao pripremu za Svjetsku konferenciju o biološkoj raznolikosti u Brazilu, u ožujku 2006. Tema će biti utvrđivanje zajedničkog europskog stava kojeg će se zauzeti na Svjetskoj konferenciji. 22-24. održat će se u Hrvatskoj međuvladina konferencija koju će voditi Austrija kao zemlja koja predsjedava EU. Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja provodi se s pojačanom pozornošću zbog nadzora ptičje gripe. Potom je nabrojao ostale važne konvencije zaštite prirode (K. europskih divljih vrsta i staništa, K. o europskim krajobrazima, CITES).

Kada je u pitanju proces pridruživanja EU, naglasio je važnost integralnog pristupa u zaštiti prirode, a posebno međusektorske suradnje. Kao pozitivne primjere naveo je započete razgovore sa šumarskim sektorom i sektorom upravljanja vodama. Jedan od prvih koraka u suradnji je revidiranje slivne vodne naknade koju će javne ustanove parkova od sada plaćati po stopi od 10% od dosadašnjih iznosa.

Još jednom je naglasio važnost potpunog uvida u sve relevantne informacije o prirodnim dobrima, kako bi se izgradilo cjelovit sustav zaštite prirode i čvrstu pregovaračku platformu.

Suradnja s nevladinim udrugama i javnošću još nije optimalna i treba je dalje razvijati (volonterske aktivnosti).

Međunarodnu suradnju ne smije se nipošto zanemariti, posebice kada je potrebno zajedničko djelovanje različitih institucija. Za primjere je naveo provedbu CITES-a u suradnji Ministarstva kulture, Ministarstva financija (carina), Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva, te znanstvenih institucija, višegodišnju suradnju s Kraljevinom Nizozemskom koja će povećati iznose svojih darovnica za hrvatske projekte, projekt zaštite mora od invazivne vrste *Caulerpe* planiran u suradnji s Ministarstvom mora, turizma, prometa i razvitka te drugim ministarstvima, kao i projekt zaštite bijelih roda u suradnji s Hrvatskom elektroprivredom.

Promicanje odgoja i obrazovanja u zaštiti prirode također zauzima važno mjesto. Također tek treba definirati ulogu čuvara prirode (ranger) i ostalih službi u parkovima. 22. svibnja je Dan biološke raznolikosti koji se u Hrvatskoj obilježava kao Dan zaštite prirode, na koji se organiziraju različite edukativne akcije, a običava se i javno rezimirati postignuća i probleme u zaštiti prirode.

Obveze u pristupanju EU odražavaju se i u usklađivanju zakonodavstva. Donesen je novi Zakon o zaštiti prirode, slijedi donošenje podzakonskih akata, među prvima je Uredba o ekološkoj mreži. Slijedeća obveza je Natura 2000 čija provedba treba biti dovršena do pristupanja EU. Mreža zaštićenih područja trebala bi pokrivati više od 10% područja. Predstoji javni uvid u dokumente proglašenja jedanaestog Parka prirode u Hrvatskoj, 'Lastovsko otočje' (proglašenje se očekuje do kraja 2006.). Radi se i stručna podloga za zaštitu ušća Neretve. Rok za provedbu većine projekata u razvoju sustava zaštite prirode je 2007: inventarizacija močvarnih staništa, LIFE III - prvi nacrt ekološke mreže, Natura 2000 i uspostavljanje nacionalnog sustava inventarizacije i monitoringa biološke raznolikosti. Pripremni projekt za GMO je završen a voditi će ga nova djelatnica. Važna stavka je i razminiranje zaštićenih područja, u suradnji s UNHCR-om, za koja treba točno utvrditi minirane površine (PP Kopački rit, PP Papuk, PP Lonjsko polje, PP Velebit, NP Paklenica i NP Krka). Predviđena financijska sredstva u iznosu od 150 milijuna kuna godišnje su ocijenjena nedostatnim, te bi ih trebalo povećati. Svi parkovi trebali bi u zajedništvu s Upravom funkcionirati kao jedan tim. Planovi upravljanja zakonska su obveza svih zaštićenih područja, a u njihovu razvoju projekt KEC ima vrijedan doprinos. G. Šikić je potom posebno zahvalio na općoj potpori KEC-u te g. Douglasu Morrisu osobno.

10.45: Voditelj tima Agriconsultinga **dr. sc. Paolo Viskanić** zahvalio je g. Šikiću na lijepoj prezentaciji koja odražava odlučnost Vlade RH u zaštiti okoliša, te na lijepoj suradnji sa svim uključenim institucijama. Podnio je izvješće o napretku aktivnosti u projektnoj sastavnici 'Biološke studije' tijekom protekle godine, prvo predstavivši teme i pojedine izvjestitelje toga bloka. Podsjetio je nazočne na tri glavna stupa aktivnosti: konzultacijski proces, inventarizaciju biološke raznolikosti i info sustav, te društveno-gospodarski aspekt. Razvoj ovih triju stupova omogućio je izradu prvog (pilot) nacrta plana upravljanja NP Risnjak i ujedno izvjestio o postignutom napretku, koji je započeo prošle godine konzultacijskim procesom s glavnim dionicima. Potom su vrednovana različita pitanja i problemi, koji su zatim raspravljeni na javnom sastanku. Istovremeno su prikupljeni podaci o biološkoj raznolikosti (više od 100 ljudi uključeno je u provedbu ovih zadataka), a informacije važne za sustav posjećivanja dobivene su anketiranjem domaćih i stranih turista. Sastavljena je prva verzija plana upravljanja koja je raspravljena u ožujku na radionici u NP Risnjak. Iz rasprava i zaključaka radionice slijedile su preporuke za reviziju, te je plan revidiran zajedno s timom za planiranje NP Risnjak, a u skladu s postojećom planskom dokumentacijom. Cijeli proces bio je vrlo interaktivan, uključene su sve informacije prikupljene u suradnji s parkom i

dionicima. Razvoj planova upravljanja otpočeo je tijekom protekle godine i za ostala četiri KEC parka, definiranjem vizije i identificiranjem timova za planiranje parkova (4-6 osoba različitih profila – zoniranje, turizam, nadzor, a odabranih od strane parka). Svaki tim dobio je osnovne dokumente, uključujući smjernice, pilot plan NP Risnjak, odnosno legislativu, i ostalu relevantnu dokumentaciju. Dogovoren je vremenski okvir, održane su konferencije za tisak kao najava i objašnjenje započetog konzultacijskog procesa. Vrednovanje rezultata procesa završit će sastankom na Velebitu 15. studenog, a za ostale parkove u razdoblju od siječnja do ožujka 2006. Prvi primjerak plana upravljanja i seta smjernica (priručnika) bit će gotov do 2007.

Turistički potencijal projektnog područja temelji se na anketiranju domaćih i stranih posjetitelja i turoperatora (uz pomoć djelatnika parkova). Prikupljeno je 834 odgovora. Rezultati analize odgovora raspravljeni su na radionicama u NP Risnjak, NP Sjeverni Velebit i NP Paklenica, a pritom su otvorena nova pitanja o kojima se prije razmišljalo (lokalno ugostiteljstvo, gastronomija i slično).

Sastavnica *prekogranične suradnje* započela je sastankom talijanskih, slovenskih i hrvatskih predstavnika, te bosanskohercegovačkih kao promatrača, u NP Risnjak i nastavljena drugim sastankom u Notranjskom regionalnom parku. Suradnja se gradi oko uspostavljanja međunarodne poučne staze o kršu (temeljem geomorfološkog sustava), od Italije, preko Slovenije, do Hrvatske ('od mora do mora'). Prijedlog značajnih mjesta za posjećivanje utvrđen je po kriteriju vrijednosti različitih lokalnih prirodnih i kulturnih aspekata u svakoj od uključenih zemalja, a predviđeno je uključivanje dosad manje poznatih lokacija krških fenomena (Italija: rijeke ponornice; Slovenija: Postojna, jezero Cerknica; Hrvatska: Risnjak, Lokve, Samarske i Biješe stijene, itd).

Monitoring velikih zvijeri provodi se telemetrijskim praćenjem smeđih medvjeda (zasad su preživjela tri od šest medvjeda s radio-ogrlicama - jedan je bio ranjen te je uginuo, ogrlica drugog je nađena uništena, a treća više ne odašilje signal, što je najvjerojatnije posljedica krivolova) i infracrvenim uređajima na 'zelenim mostovima'. U suradnji s 'Hrvatskim autocestama', na dijelu autoceste od Karlovca do Splita izgrađeno je pet takvih mostova, na kojima je oprema za monitoring postavljena tijekom lipnja i srpnja ove godine, a prve rezultate dobit će se kroz nekoliko mjeseci.

Nastavlja se *inventarizacija biološke raznolikosti*; za floru je u potpunosti dovršena na području NP Risnjak a u 2005. odvijala se u NP Sjeverni Velebit, NP Plitvička jezera, NP Paklenica, južnom dijelu Velebita i na području Ogulina (ukupno 13 timova). Inventarizacijom faune prvi put je utvrđena pojava nekih vrsta (npr. 4 vrste leptira) u Hrvatskoj, potvrđena je prisutnost nekih vrsta s popisa Direktive o staništima, dok je za neke potvrđena ugroženost (ili prorijeđenost) ili čvrsta pretpostavka da su istrijebljene. Provedena je genetska analiza endemske vrste *Degenia velebitica* (za koju se provodi i monitoring).

Dovršavaju se popisi *speleoloških objekata* na prioritetnim područjima, dosad ih je ukupno popisano 744, s 351 različitih izvora (rad još traje u Parku prirode Velebit).

Razvoj *GIS-a i baze podataka* sada je usredotočen na definiranje informatičkog sustava koji će biti na raspolaganju KEC projektu. Imat će tri temeljne funkcije; prva je mogućnost zajedničkog rada na dokumentu putem foruma, druga je baza podataka za nadzor biološke raznolikosti (koja je u funkciji no čeka se mrežni server u parkovima, kako bi se bazu moglo instalirati i započeti s obukom o korištenju, a treća je GIS kao platforma za planiranje, monitoring i razmjenu informacija.

Potom je izvjestio o jačanju kapaciteta i *obuci* na radnim mjestima - završena je 'obuka voditelja obuke' (11 polaznika, studeni 2004), interpretacija parkova (proljeće 2005), te nedavno studijsko putovanje u Italiju (17 sudionika), a uskoro je predviđena obuka za GIS (čim GIS sustav bude instaliran u parkovima).

U *sažetku provedenih aktivnosti*, kao glavne naglaske istaknuo je (1) uspješno proveden konzultacijski proces i rasprave u izradi nacрта plana upravljanja NP Risnjak, (2) započetak konzultacijski proces s dionicima na Velebitu odnosno u Lici, (3) odličnu suradnju sa svim parkovima (unatoč promjeni u dvjema upravama; u NP Sjeverni Velebit i NP Plitvička jezera postavljeni su novi ravnatelji s kojima je uspostavljena odlična suradnja, a takva je i sa svim drugim zaposlenicima), (4) inventarizaciju biološke raznolikosti koja traje drugu godinu (jednim dijelom pod nepovoljnim vremenskim uvjetima), (5) praćenje velikih zvijeri, (6) genetsku analizu stenoendema *Degenia velebitica*, (7) analizu turističke ocjene, te (8) ojačane mnoge veze između različitih aspekata unutar samog projekta. Pozdravio je nazočne u ime stotinjak istraživača u timu kojima je ujedno zahvalio na doprinosu.

U nastavku, g. **Željko Kramarić**, konzultant Lokalne koordinacijske jedinice, detaljno je izvjestio o odvijanju *konzultacijskog procesa s dionicima* na Velebitu i u Lici tijekom 2005. Kao prvi korak, identificirani su dionici u NP Paklenica, NP Plitvička jezera, NP Sjeverni Velebit i PP Velebit, u razdoblju od veljače do lipnja. Proces je najavljen na zajedničkoj tiskovnoj konferenciji u NP Paklenica i PP Velebit (kolovoz 2005), te pojedinačnim tiskovnim konferencijama za NP Sjeverni Velebit (rujan 2005) i NP Plitvička jezera (listopad 2005), kao i u lokalnom i nacionalnom tisku (jedan od naslova u tisku bio je 'Upravljanje Plitvicama uz pomoć građana'), te na radiu, dok je u NP Plitvička jezera bila prisutna i regionalna TV Gospić. U tu svrhu korišten je letak i slične tiskovine. Konzultacijski proces odvijao se uglavnom kroz terenski rad u razdoblju od srpnja do listopada 2005. Drugi korak je analiza obavljenih razgovora kroz identifikaciju tematskih grupa problema. Nakon toga slijedi javni sastanak svih dionika da rasprave i zajednički prihvate zaključke o idnetificiranim problemima. Završni korak je razvoj preporuka za plan upravljanja. Posebnu pozornost treba obratiti na koordiniranje konzultacijskog procesa odnosno razvoja planova upravljanja

PP Velebit, te NP Paklenice i NP Sjevernog Velebita koji se nalaze na njegovom području, pa ih je nužno promatrati kao cjelinu. Zbog jednostavnijeg rada određene su grupe dionika: institucionalne (kao županije, općine, gradovi), interesne (kao 'Hrvatske šume', 'Hrvatske ceste', 'Hrvatske vode', lovišta, itd), poslovne (direktno rade na području), stoga neki dionici istovremeno pripadaju dvjema ili više grupama. Dionici mogu još biti lokalni (stanovnici, poljodjelci, poduzetnici), nevladine udruge, i drugi dionici (planinari, posjetitelji). Konzultacijski proces na području Velebita prostorno je zahtjevan jer se radi o velikom području, stoga će se za rad odabrati reprezentativan uzorak. Dosad je potpuno obavljen NP Risnjak, u NP Paklenica predstoje razgovori s institucijskim dionicima, za NP Plitvička jezera razgovori su obavljani u Gospiću (još su preostale općine Plitvice i Rakovica), NP Sjeverni Velebit uglavnom je obavljen, u PP Velebit još nedostaje samo istraživanje područja Gračaca. Uz ostale parkove, rad će se intenzivirati na području NP Paklenice i NP Plitvička jezera.

Slijedilo je nekoliko snimaka načinjenih tijekom terenskog rada na Velebitu koji je najveća a ujedno i mitska planina u Hrvatskoj. Neki prizori ukazuju na stanje svijesti nekih dionika: automobili parkirani uz planinarske domove (Alan), betonska trafo-stanica na Zavižanu, auto kod botaničkog rezervata, vikendice, ili pastirski stanovi prekriveni limenim krovovima (NP Sjeverni Velebit). No treba istaknuti i pozitivne inicijative, primjere kao što je privatna etno-kuća u Ličkom Cerju. Slijede prizori s područja južnog Velebita; rijeka Zrmanja, stari mlinovi, stupe, privatni lovački objekti (Pazarište), škola u Brušanima (u vlasništvu općine Karlobag) koja bi mogla biti info-centar PP Velebit.

Sljedeći koraci su (1) završiti konzultacije s dionicima, (2) izvršiti analizu rezultata obavljenih razgovora (3) razviti preporuke za plan upravljanja, i (4) obaviti javne sastanke: NP Sjeverni Velebit 15. prosinca 2005, NP Paklenica siječanj/veljača 2006, te NP Plitvička jezera i Park prirode Velebit (veljača/ožujak 2006).

Izlaganje je zaključio s posebnim osvrtom na odličnu suradnju s parkovima i široko prihvaćeno javno sudjelovanje u planiranju upravljanja od strane dionika. Ovaj način uključivanja dionika nazvao je novim pristupom jer se s dionicima prvo razgovora a tek onda pristupa izradi prvog nacrtu plana upravljanja (za razliku od dosadašnjeg javnog uvida u gotov nacrt plana). Također, samo poimanje zaštićenog područja je izuzetno pozitivno, unatoč povremenim konfliktnim situacijama, npr. bilo je javnih prijetnji ravnateljici PP Velebit od strane lovaca, koji su nakon toga ipak sami priznali kako se sve može riješiti dogovorom. Interesni dionici uglavnom imaju pozitivan stav prema zaštićenim područjima. Upozorio je također kako lokalno stanovništvo još nije uočilo razliku između prostornog plana i plana upravljanja parkom. To je objasnio činjenicom dugogodišnjeg postojanja prostornih planova za razliku od plana upravljanja koji se tek uvodi. Dionici koji istovremeno gravitiraju i Parku prirode i Nacionalnom parku jasno raspoznaju razlike među njima.

11,45: Dr.sc. Toni Nikolić (PMF), konzultant Agriconsultinga, prikazao je početak monitoringa degenije, što je samo isječak rada na inventarizaciji flore, koju obavlja tim sastavljen od djelatnika PMF-a i vanjskih članova, Hrvatskog botaničkog društva i BIUS-a, uključenih u provedbu florističke sastavnice KEC-a. Rekao je par uvodnih riječi o otkrivanju stenoendemične vrste *Degenia velebitica* i povijesti njezine taksonomije. *Locus classicus* na kojem je prvi put pronađena je Šugarska duliba na području južnog Velebita, a kasnije je vrsta potvrđena i na drugim lokalitetima. Kako od tada do današnjih dana nema značajno više podataka o ovoj vrsti, njezino detaljno istraživanje posebno je uključeno u inventarizaciju flore. Svrha je bila ustanoviti njezinu rasprostranjenost, brojnost populacije i genetsku varijabilnost, i na temelju dobivenih rezultata preporučiti mjere zaštite. Pronađena je na tri utvrđena lokaliteta, Tomišina draga (Kapela), Prikinuto Brdo (srednji Velebit) i Šugarska Duliba (južni Velebit). Određena je ukupna površina pojavljivanja (kao i pojedinačnih lokaliteta čiji opis je prvi puta prikazan). Opseg pojavljivanja utvrđen je geokodiranjem točki svih rubnih jedinki pomoću GPS-a, koje su prenešene u GIS na karte mjerila 1:25.000 u obliku točkastih nalaza i poligona. Lokalitet Tomišina Draga obuhvaća dva područja površine, prvo, veće je 4,4 ha i proteže se vrlo nisko u odnosu na ostala nalazišta, na 313-461 m nadmorske visine. Granična linija cijelog područja je 1600 m. Drugo, manje, je veličine 0,028 ha a granična linija je svega 73 m, s nekoliko slučajnih primjeraka degenije. Lokalitet Prikinuto brdo smješten je jugoistočno od vrha, a površine je 0,17 ha, u rasponu od 1167 do 1175 m nadmorske visine, s graničnom linjom od 142 m. Planinarska staza ide ravno kroz ovaj lokalitet. Lokalitet Šugarska duliba je najkompleksniji. Sastoji se od tri malena podlokaliteta. Prvi je jugoistočno uz predjel Krivi kuk (površina 0,086 ha; granična linija 120 m), drugi je također na jugoistočnoj ekspoziciji ispod vrha Krug (površina 0,18 ha, granična linija 300 m) i treći je na hrptu Palanovka (površina 0,013 ha, granična linija 96 m). Četvrti lokalitet (koji se na karti također naziva Krivi kuk) nosi i alternativni toponim Plana a na kojem je degenija prvi puta pronađena, no na njemu nije pronađen više niti jedan primjerak, iz dva moguća razloga: ili je lokalitet prethodno krivo opisan zbog zabune u toponimima ili je u međuvremenu degenija s njega nestala. Ukupna površina je oko 4,85 ha, površinski je najveći lokalitet na Tomišinoj Dragi a najmanji Prikinuto Brdo. Pojava degenije na Tomišinoj dragi odudara od ostalih lokaliteta jer se nalazi u eu-sub-mediteranskog zoni, što je vrlo atipično prema dosadašnjim spoznajama o svojstvima pravih sipara iznad 1000 m n.v.

Brojnost je utvrđena homogenim korištenjem standardnih primjernih ploha (25 m²) duž jednog ili više transekata (ukupno 38 ploha). Svaka podploha podijeljena je na manje podplohe radi lakšeg prebrojavanja jedinki. Ukupna uzorkovana površina je 950 m² Prebrojano je 1418 jedinki. Ukupna brojnost izračunata na temelju spomenutog uzorka iznosi 37.000 jedinki. Gustoća jedinki pritom je obrnuto proporcionalna brojnosti. Staništa na kojima uspijeva uključuju kamenjarske pašnjake i slabo pokretna točila, na srednjem i južnom Velebitu. Na svim staništima uočen je tijek sukcesivnih vegetacijskih promjena (prirodan povratak na raniji vegetacijski sastav). U eu-sub-mediteranskoj zoni uočena je

pojava drvenastih vrsta što upućuje na duži izostanak paše i početak sukcesije prema klimazonalnoj šumskoj vegetaciji, a točila zaraštavaju u uskolisnu šašiku (*Sessleria iuncifolia*). Oba ova procesa ne pogoduju opstanku degenije na tim staništima, te se može pretpostaviti i vrijeme potpunog prekrivanja nadolazećom vegetacijom.

Genetska stabilnost degenije ispitana je u Laboratoriju za sistematiku bilja PMF-a i DNA laboratoriju Medicinskog fakulteta u Osijeku. Biljke su uzorkovane na terenu, bez oštećivanja populacije (1-2 listića po primjerku pohranjeni su u silica-gel). Upotrijebljena je finger-printing metoda (AFLP). Dosadašnji rezultati genetske analize pokazuju da *Degenia velebitica* općenito ima malenu genetsku varijabilnost (što ukazuje na nisku prilagodljivost stanišnim/klimatskim promjenama), no ukazuju i na postojanje razlika među lokalitetima. Na najveću genetsku varijabilnost ukazuje populacija na lokalitetu Šugarska duliba, te bi kao takva bila najprikladnija za eventualnu genetsku propagaciju. Najfragilnija populacija je ona na lokalitetu Prikinuto Brdo, dok je najspecifičnija (sa svojstvima izolirane populacije) ona na lokalitetu Tomišina Draga. Ove preliminarne rezultate treba potvrditi ponovljenim analizama. Stanje degenije zainteresiralo je i širu znanstvenu javnost izvan KEC projekta i pretpostavlja se da će biti predmetom daljnjih istraživanja.

Na temelju spomenutih nalaza, preporučeno je 5 osnovnih mjera zaštite: (1) proglašenje botaničkih rezervata sa zaštitnim zonama, (2) obilježavanje područja znakovima upozorenja i reguliranje pristupa (osobito na lokalitetu Prikinuto Brdo jer je tamošnja populacija najmanja, najfragilnija i u neposrednoj blizini planinarske staze), (3) sprječavanje nadiranja potencijalne vegetacije njezinim izravnim uklanjanjem, (4) stalno nadziranje promjena na postavljenim trajnim ploham zbog provjere učinkovitosti provedenih mjera i (5) *ex-situ* zaštita korištenjem genetski najvarijabilnije populacije sa Šugarske Dulibe (banke sjemena).

12,15: Sustav *GIS-a i baze podataka* prikazala je **mr. sc. Marija Bajica**, IT konzultant OIKON-a/Agriconsultinga. Rad se sastoji od planiranja, izvođenja i testiranja informacijskog i GIS sustava za potrebe KEC projekta, uz nadu da će poslužiti potrebama kontinuiranog šireg korištenja u Hrvatskoj, poglavito za izradu planova upravljanja nacionalnih parkova i parkova prirode. U izradi sustava sudjelovali su, osim Agriconsultinga i OIKON-a, i predstavnici parkova i Jedinice za provedbu KEC projekta. Dva su glavna zadatka koja vode postizanju ciljeva koje je netom prije naznačio pomoćnik ministra: (1) uspostava integriranog GIS sustava za upravljanje podacima potrebnim za očuvanje biološke raznolikosti na prioritetnim područjima KEC projekta i (2) obuka budućih korisnika toga sustava. Za provedbu ovih aktivnosti potrebne su 4 godine. Započelo se definiranjem podatkovnih i korisničkih zahtjeva. Potom su razmotrene postojeće mogućnosti na tržištu, interna rješenja koja treba razviti, te načine kako to uskladiti odnosno kastomizirati. Rezultat toga bio je dizajn GIS/IT sustava kojeg je trebalo materijalizirati i testirati. Specificirana je potrebna oprema (hardware,

software, mrežne komponente). Slijedilo je instaliranje i uvođenje u rad, prvo podloga za pilot plan upravljanja NP Risnjak a onda i za ostale parkove. Potom je sustav podatkovno osmišljen, kao i način njegova korištenja. Slijedi definiranje i provjeravanje njegovih funkcija, za što je potrebna instalirana infrastruktura. Drugi aspekt je pružanje usluga ostalim projektnim timovima, na način kojim će se osigurati migriranje, prebacivanje ili unos alfanumeričkih podataka (bilo literaturnih, bilo terenskih), pripremu, izradu i analizu karata, potrebnih za terenski rad i za donošenje odluka. Konsolidirani korisnički zahtjevi i funkcije sustava omogućit će kvalitetno zoniranje, monitoring i donošenje odluka u upravljanju zaštićenim područjima (rezultati se sastoje od alfanumeričkih podataka smještenih u prostor).

Gđa Bajica je potom prikazala stanje provedbe planiranih aktivnosti. Priprema je bila dugotrajna jer je trebalo jasno definirati korisničke zahtjeve. Sama provedba otpočela je korištenjem opreme i test sustava OIKON-a (koji je u funkciji) do nabave opreme iz KEC projekta. Načinjene je karta vegetacijskog pokrova i karta staništa 1:25.000. Slijedi dovršetak kruga instalacije i kastomizacije, s aspekta parkova, kad se uspostavi mrežna infrastruktura. Predviđene su dvije mogućnosti korištenja: lokalno i on-line (neprekidno), putem Interneta (s mogućnošću repliciranja u središnju bazu podataka). Prikazala je arhitekturu sustava koja je odabrana na temelju troškovne analize i funkcionalnosti sustava (operativni sustav Windows kojeg koristi većina tijela državne uprave, Baza podataka – Microsoft SQL server, ESRI Arc SDE, ESRI Arc IMS za GIS usluge, i MapAccel server za uređivanje podataka putem Interneta). Dosad je pospremljeno oko 20.000 zapisa. Ukratko je objasnila način pretraživanja, unosa i odabira podataka, te naznačila važnost spajanja s eksternim bazama podataka (npr. PMF/Geoflora, HAZU/Ornitologija). Slijedi definiranje načina korištenja, sigurnosnih mehanizama i održavanja. Kolaboraciju preko Interneta omogućava MS Share Point, software koji dosad ima 2.000 instanci korištenja. Što se tiče korištenja, raspon je od jednostavnih preglednika do kompleksnih MAP Accel rješenja koja trebaju biti konfigurirana a njihovo korištenje zahtijeva obuku korisnika. Za djelatnike parkova definirane kao korisnike tzv. III. klase utvrđena je odgovarajuća radna okolina. Funkcije su: dijeljenje dokumenata, dogovori, rasprave, a što će se moći koristiti kao radna okolina i nakon završetka KEC projekta. U bazi podataka o biološkoj raznolikosti (unutar SQL servera) postoji već sada oko 18.000 zapisa o flori, fauni i speleološkim objektima, koji će biti opisani s preko 100 atributa, uključujući reljef, hidrologiju, biospeleološke parametre, klimu, a s mogućnošću monitoringa (pripremljeno i verificirano za 53 objekta s područja NP Risnjak). Za ilustraciju rada uz pomoć Share Pointa, prikazani su primjeri pospremanja članaka o KEC projektu i ažuriranja podataka o radio-telemetrijskom praćenju smeđih medvjeda. Pokazan je i primjer unosa podataka inventarizacije flore. Svaki podatak inventarizacije ima svoj zapis u prostoru. Literaturni podaci imaju dodatni kod za unos prostornih atributa, i razlikovat će se po kvaliteti prostornog definiranja, ovisno o starosti podataka (ima oko 12-13 razina preciznosti, u rasponu od grube procjene do točne izmjere). Sustav omogućava dodavanje novih razina preciznosti. Punu

fleksibilnost sustava omogućava i preuzimanje podataka iz eksternih baza podataka (CROFlora, HAZU Ornitologija, itd). Karte staništa 1:25.000 su napravljene za sve KEC parkove. Potom je najavila prezentaciju g. Tkalčeca o GIS sastavnici.

Mr. sc. Siniša Tkalčec (OIKON) prikazao je aplikativne mogućnosti sustava, počevši s toplogijom info sustava KEC-a: središnja lokacija s ESRI SDE i IMS server s SQL bazom podataka i šest početnih lokacija s pristupom sustavu. Na svakoj od lokacija nalazi se besplatna database engine, a podaci se repliciraju u središnju lokaciju. U procesu su identificirane korisničke skupine i privilegije. Prva je skupina web korisnika koji samo žele imati uvid u stvari vezane uz sustav. Druga je skupina Internet/GIS korisnika koji koriste GIS ali ne kao primarni alat. Desktop GIS korisnici su treća skupina koja se u svakodnevnom radu koristi pretežno GIS alatom. Potom slijede korisnici koji imaju pristup bazama podataka (DB Access). Posebna skupina su korisnici administrativnih alata koji imaju pristup svim sastavnicama sustava. Nekoliko je pravila vezano uz ove korisničke skupine. Svaki pojedini korisnik član je više skupina, dakle radi se o kombinaciji korisničkih skupina. Elementi kojima korisnik nema pristup nisu mu ni prikazani. U kategoriji lokalnih administratora je administrativno osoblje koje određuje privilegije na lokalnoj razini (npr. djelatnici parka mogu dodavati privilegije servisima na središnjoj lokaciji, bez traženja dopuštenja Ministarstva). Ciklus podataka odvija se u dvije skupine, prva su biološki podaci a drugi su topološke podloge. Biološki podaci unose se lokalno (u parku) kroz front-end bazu podataka. U parku se nalazi i besplatna lokalna Microsoft Database Engine a podaci se repliciraju i pohranjuju u središnju KEC bazu podataka. Ti podaci mogu se koristiti kroz Web GIS aplikacije, Desktop GIS ili skinuti sa središnje lokacije u GIS formatu (shape format i slično). Ciklus GIS podataka ponešto je drugačiji. Podatke se može dignuti na središnju lokaciju ili ih putem Interneta iz svakog parka uređivati na središnjoj lokaciji. Ti podaci su izravno vidljivi kroz web aplikaciju i moguće ih je skinuti u obliku GIS podataka. Sustav u sebi sadrži ulazno mjesto (entry-point) na desktopu. Otvara se ime korisnika, kategorija korištenja u sustavu i trenutna lokacija. Osnovni izbornik nudi baze podataka (flora, fauna, speleologija) u pristupnom obliku (access form), web servise, dokumente, administrativne alate. Pohranjeni su i multimedijalni tipovi po lokalitetu i digitalno su potpisani (distribuirani sustav). Ugrađen je i pojam vlasništva nad zapisom kojega, osim verifikatora, može samo vlasnik mijenjati a ostali korisnici mogu ga samo vidjeti. Sve baze imaju svojstvo da se mogu mijenjati i dodavati, a zahvaljujući replikaciji i downloadu mogu stvarati GIS oblike. Web servis je prikazan na primjeru NP Risnjak. Odabire se željeni pogled (view) i koristi brzu ili sporu varijantu korištenja. Moguće je koristiti pohranjene ili snimati nove projekte. Prikazao je korištenje slojeva (layera) i legende na primjeru cesta (zoom, šetnja kartom, preklapanje s drugim slojem). Identificiranje sadržaja pokazao je na zonama plana upravljanja i inventarizacijskim transektima. Te podatke moguće je eksportirati u druge aplikacije, kao Word ili Excel, ili pdf format, a pomoću alata za mjerenje (Tool Measure) mogu se izmjeriti udaljenosti (odabrati dužinu) ili površine (odabrati poligon). U prikaz se

mogu dodavati novi objekti usnimljeni kao novi projekt kojem se dodijeli željeni naziv u prikazu. Projekt se može razmjenjivati slanjem linka e-mailom. Korištenje buffera prikazao je na jednoj zoni plana upravljanja, na temelju odabranih vrsta faune.

Mogu se dodavati novi korisnici i privilegije. Također je moguć back-up baze koji se izravno može slati na središnju lokaciju.

13,30: Rasprava

Gđa Ana Brkljačić, ravnateljica PP Velebit, obavijestila je nazočne o devastaciji staništa degenije, nedavno su zatečene rupe (15) na mjestima gdje je rasla *Degenia velebitica*.

Mr. sc. Sandru Balent, UNDP u Zagrebu, zanimalo je gdje je središnja baza podataka i kako je predviđena administracija. **Gđa Pintarić** je odgovorila da je kao mjesto predviđen Državni zavod za zaštitu prirode koji će se o administriranju baze podataka dogovoriti s Upravom za zaštitu prirode Ministarstva kulture. **Mr. sc. Bajica** je dodala da na jednoj lokaciji (npr. negdje u Ministarstvu kulture) može biti središnji depozitorij. Važno je definirati mrežne uvjete. Za vrijeme trajanja KEC projekta bazu održava OIKON. Gđa Bajica je još pripomenula kako je sustav skalabilan, te kako je moguće šire korištenje baze, što se odnosi prvenstveno na Upravu za zaštitu prirode i Državni zavod za zaštitu prirode. Potom je **dr. sc. Viskanić** nadodao da je cijeli sustav konstruiran tako da zahtijeva minimum visoke IT stručnosti, pokušava se rabiti što je više moguće okvira koji omogućuju određenu konfiguraciju. Za mijenjanje ovoga sustava nije potreban program već se to može učiniti kroz normalno korištenje i sučelja, uz odgovarajuću obuku. Administracijom sustava će u najvećoj mjeri (90%) moći upravljati Ministarstvo, tek za preostalih 10% bit će potrebno angažirati specijaliste za posebna područja.

Prije objavljivanja tehničkih obavijesti o nastavku rada radionice, **mr. sc. Svjetlana Lupret-Obradović** je željela istaknuti svoje suprotstavljeno mišljenje o obilježavanju područja pojavljivanja vrste *Degenia velebitica*, uz obrazloženje da oznake mogu olakšati pristup eventualnim devastatorima. Složila se da institucije koje upravljaju prirodnim dobrima na području parka ('npr. 'Hrvatske šume') trebaju biti obaviještene o području rasprostiranja, ali se protivila stavljanju oznaka na terenu.

15,30: Poslijepodnevni blok nastavljen je **terenskim obilaskom**. Jedan od naglasaka ove radionice bio je participativan pristup u razvoju planova upravljanja koji se odražava prvenstveno u konzultativnom procesu s lokalnim dionicima. Stoga su pilana, sirana i Muzej šumarstva u Krasnu odabrani kao primjeri lokalnog razvoja. Krasno je ocijenjeno kao najvitalnije velebitsko selo u kojem nema nezaposlenih, štoviše u njemu su zaposlenje pronašli i ljudi iz okolnih mjesta. Prvotnu skeptičnost prema zaštićenim područjima zamijenilo je

prihvatanje i pozitivan stav. Na primjer, vlasnici pilane uskladili su rad pilane sa standardima zaštite okoliša EU, unatoč velikim ulaganjima zbog stare tehnologije kojom rade. Osnivanje prvog Muzeja šumarstva znak je otvaranja šumarskog sektora prema pristupu višefunkcijskog upravljanja šumama, jer isti služi i kao info centar o šumarstvu (sa segmentom ugostiteljstva), što je dobar primjer stvaranja prihoda od ne-drvnih funkcija šuma.

3.2 Srijeda, 26. listopada

Moderator: **Gđa Kornelija Pintarić**, voditelj KEC projekta

9,00: Mr. sc. Hana Blašković, direktor projekta u Agriconsultingu, predstavila je Stručno putovanje: Sustav zaštićenih područja Italije, 18-24. rujna 2005, kao dio obuke u okviru sastavnice projekta Biološke studije. Putovanje je obuhvatilo središnji dio Italije, regije Lazio i Abruzzo, te Južni Tirol u sjevernom dijelu Italije, koji ima različit i posve autonoman sustav javne uprave. Cilj putovanja ranije je definiran na temelju procjene potrebne obuke (Training Need Assessment), te nadalje pročišćen sukladno ostalim aktivnostima obuke. Svrha putovanja bila je otvoriti nove vidike i upoznati se s novim načinima razmišljanja, metodama primjenjenim u upravljanju zaštićenim područjima, te konkretnim primjerima (centri za posjetitelje, primjeri interpretacije, metode kompenzacije šteta, vrednovanje kulturne baštine i lokalnih proizvoda, itd). Također je ideja bila stvoriti uvjete za buduću suradnju i partnerstvo, što je tijekom putovanja i potvrđeno prijedlozima 'twinninga', zajedničkog sudjelovanja u tenderima, ili u okviru razmjene iskustava na tehničkoj razini. Jedan od ciljeva bio je i pojačati komunikaciju među samim sudionicima putovanja (team building). Bilo je 17 sudionika – predstavnika svih institucionalnih razina vezanih uz zaštićena područja: Ministarstva kulture, Državnog zavoda za zaštitu prirode, KEC parkova (dvije osobe po svakom parku), i Jedinice za provedbu projekta. Obišlo se Nacionalni park Maiellu (središnja Italija, jedan od najbolje vođenih parkova), regionalni park Apia Antica na području Rima (u nadležnosti regionalnih vlasti), nakon toga je posjećen Tevere Farfa regionalni prirodni rezervat, potom odlazak na sjever Italije do Nacionalnog parka Stelvio (najstariji talijanski park) i do regionalnog sustava zaštićenih područja Južnog Tirola. Odabrani su vrlo različiti parkovi, po načelu komplementarnosti. Svi spomenuti parkovi vrlo su različiti po svojim prirodnim obilježjima.

Razgovaralo se sa predstavnicima talijanskog institucionalnog sustava na raznim razinama: predstavnicima Ministarstva, regionalnih vlasti i lokalne uprave, regionalnih agencija, uprava parkova (nacionalni parkovi odgovorni su izravno Ministarstvu, dok su regionalni parkovi odgovorni regionalnim vlastima). Organizirani su susreti i razgovori i sa drugim organizacijama koje su važan dio sustava: Federacija talijanskih parkova, nacionalna nevladina udruga za zaštitu okoliša LegAmbiente, lokalne nevladine udruge, privatne tvrtke. U parku Maiella istovremeno su boravile dvije međunarodne delegacije, prva se sastojala od predstavnika lokalnih švedskih vlasti koja je proučavala sustav kompenzacija

šteta od vuka. Drugu su sačinjavali predstavnici Pan-Parks koji su verificirali sustave upravljanja parkom, čime je Maiella potvrdila standarde upravljanja i ušla u njihov sustav certificiranja.

Raspravljalo se o raznim temama, od vizije i misije, biološke raznolikosti, do edukacije, interpretacije, korištenja GIS-a. Česta pitanja odnosila su se na financiranje i troškove parkova, a potom bi slijedila usporedba s načinom financiranja parkova u Hrvatskoj. Dojmovi sudionika prikupljeni su kroz upitnike. Od dojmova se izdvajaju metode upravljanja biološkom raznolikošću (npr. reintrodukcija vrsta – program naseljavanja bradatog lešinara, zaštita vrsta faune putem zaštite staništa – zabrana posjećivanja, osiguranje hrane (npr. šumskih plodova) u prirodi za određene vrste životinja, važnost monitoringa – praćenjem tetrijeba utvrđene su promjene u staništu i dostupnoj hrani). Ono što se sudionicima nije svidjelo je npr. smanjenje populacije jelenske divljači odstrelom (jedan od prijedloga bio je uvođenje predatora). Čest komentar bio je da nema dvojezičnih naziva. Sljedeći po učestalosti interesa su centri za posjetitelje (mogućnost izravnog promatranja životinja video-nadzorom – divokoza, vuk, vidra u Maielli), te način na koji su parkovi prihvatili tematski pristup (npr. muzej rijeke u NP Tevere Farfa). Promidžbeni materijal je također izazvao interes (publikacije, suveniri), te dostupnost informacija o ostalim parkovima koji su umreženi.

Djelatnici su bili otvoreni i profesionalni, te se vidjelo značaj stručnosti i entuzijazma. Odnosi s lokalnim stanovništvom stalno jačaju, te su transparentni i partnerski (park radi zajedno sa lokalnim stanovništvom i putem udruga). Predstavnici lokalnih zajednica uključeni su u upravljanje parkovima po načelu kooperative. Lokalna zajednica dobiva obrazovanje a sredstva se optimiziraju (outsourcing). Lokalne usluge koriste se putem definiranih koncesija ili natječaja. Park pritom nadzire provedbu. Iz navedenog slijedi da je važno imati viziju, uspostaviti sustav, osigurati financijska sredstva i ljudske resurse, znanje i entuzijazam bez kojega se ništa ne bi postiglo. Putovanje je omogućilo izmjenu iskustava i zajedničko razumijevanje.

9,30: G. Douglas Morris, konzultant Svjetske banke, koji je stručnoj javnosti u Hrvatskoj poznat po svojim doprinosima u upravljanju parkovima, zahvalio je NP Sjeverni Velebit i Ministarstvu kulture na pozivu i gostoljubivosti. Opisao je svoje dosadašnje prisustvo u Hrvatskoj, počevši od studijskog putovanja u 2000. godini, na poziv Svjetske banke, u vezi KEC projekta. Tada je posjetio nekoliko parkova, pomažući u razvijanju ideje KEC projekta. Potom se čekalo financiranje iz USAID-a koje je odobreno, te je pružilo mogućnost rada s mladim ljudima a time i prenošenje ideje interpretacije parkova u Hrvatsku. Rad se odvijao u NP Plitvička jezera, NP Paklenica, NP Krka, PP Velebit, NP Sjeverni Velebit, što je razvilo i ojačalo povezanost s Hrvatskom i prijateljima. Kada je USAID projekt završio, g. Morrisu je bilo drago nastaviti svoj angažman u okviru KEC projekta, kao konzultant Svjetske banke. Pomagao je u različitim aspektima projekta, a ovom prigodom bio je zamoljen da predstavi ideju koju drži vrlo važnom za

budućnost parkova a to je poslovno planiranje u nacionalnim parkovima. Naglasio je pritom da ne želi sugerirati što se mora napraviti ili poticati na trenutnu izradu poslovnog plana, već je želio prenijeti ideju i globalno najsuvremenije metode upravljanja parkovima u Hrvatsku. Važno je u ovome trenutku uvesti koncept izrade poslovnih planova, što je bio cilj ove prezentacije.

Dugi niz godina prevladavala je ideja da se nacionalni parkovi trebaju financirati iz naplate ulaznica, no uvidjelo se da država mora davati najveći dio novca. Prije je novac od ulaznica odlazio Vladi SAD a parkovi su financirani po njezinim odlukama. Nedavno je donesen novi skup zakona koji dopušta parku da zadrži 80% prihoda od ulaznica i drugih usluga (kampovi). Taj novac pokriva 20% potreba parka. Oko 5% dolazi iz drugih izvora (nevladinih organizacija, od donatora, nekih drugih licenci) a preostalih 75% i nadalje daje Vlada SAD. U zadnjih deset godina pokazalo se da je to financiranje nedostatno. Raslo je vjerovanje kako je potreban novi pristup sličan djelovanju korporacija, odnosno tvrtki. Stoga je prije sedam godina u SAD započeo proces izrade poslovnih planova. Za razliku od drugih područja, nevladina organizacija Udruga za očuvanje i zaštitu nacionalnih parkova bila je u mogućnosti financirati zapošljavanje mladih ljudi, diplomanata iz poslovnih škola, koji su dolazili u prakove i pomagali u izradi poslovnih planova. Godine 1998. započeo je proces pripreme modela poslovnog plana nacionalnih parkova. Prvi je izrađen u NP Shennandoah; nekoliko primjeraka dao je pomoćniku ministra g. Šikiću. Nije bio sklon podijeliti ga sudionicima radionice da ih na samom početku ne obeshrabri prvotni dojam o zahtjevnosti plana poslovanja. Ionako se radi samo o modelu, ima i drugih načina izrade. Kako je planiranje umjetnost a ne znanost, treba razviti model prema vlastitim potrebama a ne samo kopirati model koji se koristi negdje drugdje.

Poslovni plan treba biti neovisna isprava kao nešto što se može pokazati potencijalnim partnerima i donatorima, te svima zainteresiranim za financijsku sliku parka. U američkom modelu poslovnog plana započelo se definiranjem vizije parka i njegove svrhe, potom se daje prikaz prijašnjih i sadašnjih aktivnosti i načina financiranja (odabralo se razdoblje 20 godina unatrag), što pomaže u utvrđivanju količine novca koja je parku potrebna. O tome se u SAD vodila intenzivna rasprava jer je to bitan element svakog godišnjeg financijskog zahtjeva ili izvješća poslovnog plana. Pritom je nužno odrediti razumni standard za utvrđivanje potrebnog financiranja (npr. koliko turističkih tura je potrebno organizirati, koliko puta treba čistiti zgrade, zbrinjavati otpad, i slično, što ovisi o udaljenosti predmetnog područja, koncentracije posjetitelja i slično). Stoga za svaku aktivnost treba odrediti razumni standard u intenzitetu njezina provođenja. Jedna od takvih aktivnosti u parkovima SAD izvrnuta je kritikama; radi se o službenim vozilima, a predložena rješenja kreću se od skupog posebno dizajniranog tipa do starih izvoženih vozila. Rješenje se mora naći negdje u razumnoj, prihvatljivoj sredini što se naziva standard poslovanja. Potom se pokušalo definirati prioritete i strategiju financiranja, te pokazati gdje bi se moglo osigurati više novca da se ispune ciljevi. U SAD je ideja poslovnog plana bila

razvijena u suradnji s privatnim nevladinim organizacijama koje se danas poziva da predstavljaju koncept poslovnog plana i drugdje u svijetu. G. Morris je imao prigodu pozdraviti u svom parku izaslanstva raznih zemalja i raspraviti ovaj koncept. Još jedan od razloga za uvođenje poslovnog plana je i taj što će on biti nužan kao uvjet za buduća natjecanja u dobivanju donacija odnosno eksternih sredstava. Stoga bi svaka zemlja koja je u takvoj konkurenciji trebala sama razviti svoju vrstu poslovnog plana.

Također je naglasio vrijednosti poslovnog planiranja. Parkovima ono treba za praćenje vlastitog poslovanja, to jest za uspoređivanje prijašnjeg i sadašnjeg trošenja. Time se sagledavaju stvarne potrebe parka i određuju razumni standardi. U konačnici, poslovni plan predlaže i brani poslovne promjene koje se želi uvesti, na razuman i dokumentiran način, što je potrebno i za primjereno obrazloženje različitim institucijama o potrebnom financiranju. Europska Unija i gotovo sve nevladine organizacije koje razmatraju inkorporiranje potreba pojedine zemlje u svoj program, moraju povjerovati u snažno obrazložen financijski plan i program tih zemalja. On je ujedno i sredstvo komunikacije s ministarstvima, Saborom i javnošću. Stoga financijski i poslovni plan trebaju biti transparentni.

G. Morris je također napomenuo kako poslovni plan mora biti usklađen s planom upravljanja parkom, odnosno treba se s njim nadopunjavati. Preporučio je pozvati strane stručnjake koji u tome već imaju iskustva da nam pomognu. Trebalo bi početi s osnovnim stvarima, s nekim sažetim dokumentom u kojem će biti predstavljene osnovne ideje, a koji kasnije može poprimiti neki drugi oblik, možda akcijskog plana koji će postati dio plana upravljanja parkom. U drugom koraku treba razviti standardni model, koji će biti opće prihvaćen i temeljen na zajedničkim, sličnim ciljevima.

Dr. sc. Sanja Tišma nastavila je temu prikazom načina financiranja zaštićenih područja u Hrvatskoj. Ovo pitanje prethodno je raspravljeno i s voditeljem KEC projekta, jer se tijekom provedbe projekta pokazalo kako u parkovima postoji niz ideja i inicijativa za koje neće biti dovoljna financijska sredstva koja se dobivaju iz Državnog proračuna nego će to zahtijevati pripremu programa, projekata i prijave na niz različitih fondova. U prvoj inačici ove prezentacije, gđa Tišma je namjeravala prikazati sadržaj poslovnog plana, viziju i misiju, obrazloženje institucije, opis resursa, neke osnovne dijelove, ciljeve i resurse potrebne za njihovo ostvarenje (ljudske, financijske, organizacijske) i razinu zadovoljenja kvalitete poslovanja. No, da ne bi došlo do prezasićenja sličnim informacijama jer je u tijeku razvoj planova upravljanja, odlučila se za prikaz postojećih i potencijalnih izvora financiranja. Osnova svakog dobro pripremljenog financijskog plana je identifikacija iznosa i mogućih izvora financiranja za projekte koji bi kratkoročno i dugoročno osigurali kontinuirano poslovanje parkova. I danas parkovi pripremaju godišnje planove, četverogodišnje razvojne planove, te odnedavno i planove upravljanja, koji svi sadrže i sastavnice financijskog planiranja. Međutim to financiranje je najčešće vezano uz dobivanje novca iz

Državnog proračuna. Uz Ministarstvo kulture koje financira zaštićena područja, pod proračunom se ovdje smatraju i druga ministarstva u Hrvatskoj, koja izravno ili neizravno financiraju programe i poslovanje parkova. U inozemstvu postoje i drugi izvori financiranja, pa tako uz eko-fondove postoje i mogućnosti izravnog financiranja zaštićenih područja odvajanjem postotka od prihoda, npr. od nacionalne lutrije (2% u Velikoj Britaniji). Postoje i vlastiti izvori financiranja parka od: naplate ulaznica (takav sustav priprema se i u Hrvatskoj, kako je napomenuo pomoćnik ministra g. Z. Šikić), posebnih ponuda (davanje usluga u promidžbi, turističkoj ponudi i slično), donacija od tvrtki i pojedinaca, te od članarina klubova prijatelja parkova za razne razvojne projekte. Međunarodni izvori uključuju razvojne i financijske agencije (Svjetska banka, UNDP, Europska banka za obnovu i razvoj), bilateralnu suradnju kroz agencije pojedinih zemalja (GTZ iz Njemačke, švedske agencije, kanadske agencije, USAID itd) i izravnim donacijama (Kraljevina Nizozemska za KEC projekt), međunarodne nevladine organizacije, te alternativne izvore financiranja (trust funds, equity funds, i drugi). Slijedio je usporedni prikaz poslovnog plana i plana upravljanja. Ciljevi, vizija, misija, upravljanje prirodnim resursima i akcijske planove za 5-10 godina može se prenijeti iz plana upravljanja u poslovni plan. Ono što poslovni plan može dati je istraživanje tržišta i stvaranje ponuda (marketinški plan), plan upravljanja ljudskim resursima, i vrlo jasan financijski plan. Akcijski planovi sadrže aktivnosti koje treba provesti i odnosna financijska sredstva. Kako nabaviti financije, kako ih otplaćivati, kako ostvariti povrat investicija i kako ponovno investirati, to jest zatvoriti financijski krug, treba se vidjeti kroz poslovni plan. Konstatirala je kako raste broj planiranih aktivnosti a sredstva koja se mogu dobiti iz proračuna sve su ograničenija. Stoga je ovo pokušaj da se kroz KEC projekt načini prvenstveno pomak u razmišljanju i da se identificiraju svi drugi raspoloživi resursi. U prilog ovome govori i činjenica da su se u Hrvatskoj, u protekle dvije godine, intenzivirali projekti koji se izravno vežu uz izradu poslovnih planova javnih institucija; npr. Europska Komisija putem CARDS projekata financira izradu poslovnog plana Zavoda za zapošljavanje, kako bi se mogao natjecati za sredstva iz međunarodnih fondova, a drugi primjer je projekt Svjetske banke o izradi poslovnog plana Instituta Ruđer Bošković, kojim bi Institut opravdao povrat sredstava uloženi u opremu i istraživanja. Rješenje je pronađeno u povećanom broju tržišnih projekata i planiranju upravljanja svim raspoloživim resursima. Ovom prezentacijom želeljelo se potaknuti razmišljanje u tome smjeru kako bi se provelo sve dobre ideje nastale u KEC parkovima.

10,15: Gđica Martina Šuper, Lokalni koordinator Jedinice za provedbu KEC projekta u Gospiću, izvjestila je o provedbi *Programa malih darovnica*, koji je usmjeren na poticanje održivog korištenja prirodnih dobara, gospodarskog razvoja, uz očuvanje biološke raznolikosti. Program obuhvaća šest prioritarnih područja u KEC projektu (četiri nacionalna parka, park prirode i područje Ogulina i Kupe). Provedba programa započela je početkom 2003. godine osnivanjem ureda Lokalne jedinice za provedbu projekta u Gospiću. Pripremljen je priručnik za prijavljivanje projekata za dodjelu malih darovnica, a program je učestalo promican u javnosti (javni mediji, Internet stranica). Organiziran je i niz seminara

koje je pohađalo oko 450 sudionika. Lokalno stanovništvo imalo je brojna pitanja o načinu pisanja projekata i uvijek im se nastojalo pomoći u tome. Odabrani su projekti za financiranje, a isti takav postupak proveden je i u 2004. Program će trajati do 2007. godine. U 2003. Lokalni ured zaprimio je 125 zahtjeva a ukupna vrijednost bila im je 2.000.000 EUR. Sredstva GEF-a koja su bila na raspolaganju iznosila su 500.000 USD. Odabir su vršila tri Lokalna savjetodavna tijela i Povjerenstvo za male darovnice, uz konačnu suglasnost Svjetske banke. Odabrano je 10 projekata ukupne vrijednosti 150.000 EUR. Projekti su različitih kategorija, od ekološke poljoprivrede, do revitalizacije travnjaka, edukacije i ostalog. Podrobnije je opisala projekt Općine Rakovica o ponovnom otvaranju Baračevih špilja za posjetitelje. Sredstva su utrošena na prethodna arheološka i biospeleološka istaživanja, za nabavu eko-opreme za sustav posjećivanja (eko-baklje), za nabavu posebnog tekstila za prekrivanje unutrašnjosti špilja kako bi se spriječilo oštećivanje, te za postavljanje hladne rasvjete u unutrašnjosti špilje. Drugi projekt vezan je uz ruralni turizam (g. Šime Gazić, selo Tribanj Krušćica na Velebitu). Obnovljena je stara kamena kuća u svrhu demonstriranja tradicionalnih običaja i jela. Zbog kratkoće vremena, gđica Šuper samo se osvrnula na preostalih osam projekata. Tri su iz Primorsko-goranske županije: punionica meda i izložbeni prostor za prezentacije, u suradnji s NP Risnjak (kontrolna vaga za mjerenje i prognozu medenja na jeli), projekt tvrtke Maxel d.o.o. o revitalizaciji zapuštenih travnjaka (financiralo se odstranjivanje drvenastog raslinja, košnju trave i baliranje sijena za doniranje zoološkom vrtu), edukacijski projekt Željezničke tehničke škole iz Moravica o zaštiti okoliša duž pruga i na željezničkim postajama (financirana je nabava fotoaparata, izrada plakata). Projekti Ličko-senjske županije su: punionica meda po ekološkim načelima (Gospić), projekt poljoprivredne zadruge u Lovincu o proizvodnji ljekovitog bilja praćenoj edukacijom putem volonterskih kampova i radionica za lokalno stanovništvo, projekt Veterinarske stanice iz Gospića o osnivanju osnovnog stada 'buše'. Na području Zadarske županije provodi se projekt gđe Sestrić o podizanju kvalitete meda po ekološkim načelima, projekt g. Mataka o osnivanju stada pramenke i revitalizaciji pašnjaka, uz socijalnu komponentu kojom se želi potaknuti ostanak stanovništva na Velebitu.

Na natječaj u 2004. zaprimljeno je 63 zahtjeva ukupne vrijednosti preko 1.000.000 EUR. Uz sredstva GEF-a, dio sredstava donirala je i Kraljevina Norveška u iznosu od 200.000 USD. Lokalna savjetodavna tijela odabrala su 20 projekata (po istim kategorijama kao u 2003) s ukupnim iznosom od 420.000 EUR, od kojih je predstavila projekt gđe Janeš (Gerovo, Primorsko-goranska županija) o ekološkom voćarstvu (financira se obnova stare sušare za voće, u skladu s mišljenjem Konzervatorskog zavoda u Rijeci); projekt g. Krajačića iz sela Osojnik, o revitalizaciji zapuštenih travnjaka; Projekt 'Grad iznad grada', Hrvatskog katoličkog zbora 'Mi' iz Ogulina, o zaštiti podzemnih ekosustava (financira se izrada promidžbenog 10-metarskog transparenta kojeg je Gorska služba spašavanja postavila u blizini mosta u Ogulinu); projekt otvaranja punionice meda u Senju (financira se nabava opreme); projekt g. Lončara, osnivanje mini-farme za proizvodnju mlijeka (financira se nabava opreme); pilot

projekt uzgoja koza uz nadzor Ekološke nadzorne stanice; poduzetnički projekt poduzetničkog inkubatora PINS iz Skrada o uzgoju ljekovitog bilja u školskim vrtovima; te projekt pčelara G. Kovačevića iz Slunja, kao i projekt g. Rendulića iz Rakovice, o osnivanju mini-sirane. Svi projekti iz 2003. su u završnoj fazi i zadovoljili su provedbom. Jedinica za provedbu projekta redovito nadzire troše li se sredstva namjenski i po pravilima nabave.

Prigodu za prikaz jednog od projekata iz 2004. dobila je tvrtka **Spectrum** iz Delnica, koju je predstavljao **g. Ninoslav Pleše**. Spectrum je mlada tvrtka osnovana prije godinu dana, od tada je izdala osam knjiga i provela dva projekta, prvi je podrška marketingu i organizaciji prvenstva u biatlonu u Mrkoplju, a drugi, tek započeti, je '200 godina Lujzijanske ceste'.

Darovnica je dobivena za multimedijски projekt 'Interaktivno učenje na daljinu korištenjem novih medija u svrhu očuvanja održivog razvoja biološke raznolikosti Gorskog Kotara'. Motiv za postavljanje projekta proizišao je iz jednog događaja u knjižari, prilikom kojega je utvrđeno da u Vodiču kroz Hrvatsku (jedne ugledne izdavačke kuće) nije pronađena informacija o Gorskom Kotaru.

Projektom će se razviti interaktivna web stranica s 24-satnom dostupnošću i DVD nosači. Ciljna grupa korisnika su mladi ljudi, odnosno učenici osnovnih i srednjih škola, koji se služe novim medijima, i koji ovim putem mogu učiti o Gorskom Kotaru. Sadržaj će se odnositi na biološku raznolikost i zaštitu prirode. Ujedno će krajobrazne ljepote biti dostupne široj populaciji koja se koristi Internetom. Različiti sadržaji bit će prikazani kombinacijom animacije, zvuka, slike i teksta. Već se krenulo u prikupljanje potrebnog materijala kojeg će trebati interpretirati. Šira tema je zaštita i očuvanje prirode i afirmiranje biološke raznolikosti. Proizvod će imati dvije sastavnice. Prva je DVD namijenjen za tržište, s mogućnošću ažuriranja interaktivnim Web stranicama. Internet najlakše i najbrže dopire do učenika i dostupan je 24 sata.

Krš je područje suglasja čovjeka i prirode kao i medij ispreplitanja prirodnih pojava i života na njemu. Integracijom ovih dvaju medija očekuje se sinergijski učinak i dobar proizvod. Projekt je podijeljen na četiri šira područja: Gorski kotar, flora, fauna i čovjek kao sastavni dio prostora. Posebno se želi naglasiti ono što je istakla Strategija Europskog Vijeća za male gradove i ruralne prostore, a to je da je ruralni prostor jedini preostali europski prostor za održivi razvoj. Završio je lijepom kineskom poslovicom 'svo cvijeće budućnosti je u današnjoj sjetvi'. Aktivnosti tvrtke mogu se pratiti na spectrum@spectrum.com.hr.

11,00: G. Juraj Posarić, viši inspektor u Upravi za zaštitu prirode Ministarstva kulture, prikazao je metodu izračuna za Kapacitet posjećivanja u speleološkim objektima, kao poseban slučaj prihvatnog kapaciteta. Izračun prihvatnog kapaciteta posjećivanja u špiljama i jamama, kao prirodnog svojstva prostora, pokazan je na primjerima Grgosove špilje kod Samobora, Martina jame kod Skradina i špilje Veternice kod Zagreba, koje se prati od 1984. Uređivanje

speleoloških objekata za turističko posjećivanje, kao i njihovo korištenje, dovelo je u mnogo slučajeva, do mijenjanja njihovih prirodnih značajki zbog kojih su postale zanimljive turistima. Takvim korištenjem špilje se mijenjaju na sljedeći način: geometrija se mijenja proširivanjem ulaza, izgradnjom staza, stubišta i mostova. Posjećivanjem se mijenja i kriptoklima (klima podzemlja), to jest fizička svojstva koja se mogu mjeriti (vjetrenje, vlaga, temperatura, aerosoli), a dolazi i do kemijskih promjena uslijed ugrađivanja materijala koji nisu svojstveni kemijskom sustavu speleološkog objekta (npr. sulfurizacija, a ispušne i opremu zahvaća korozija). Ostale fizičke promjene obuhvaćaju abraziju staza hodanjem, te stvaranje aerosola i depozita. Od bioloških promjena izdvojio je promjene koje nastaju unošenjem svjetla (pokreće se proces fotosinteze i dolazi do pojave zelenih obraštaja primjerenih površinskim ekosustavima), bježanjem određenih vrsta faune zbog povišenja temperature, a uređenjem nadsloja krovine objekata mijenja se vegetacija, odnosno njezin fitocenološki sastav čime se špilje nagđuju.

Istraživanja započinju snimanjem zatečenog stanja unutrašnjosti i okolice speleoloških objekata. Osim geodetske izmjere geometrije objekta, utvrđuju se fizički parametri: brzina strujanja zraka, temperatura, vlaga, atmosfera (udjel kisika), površina stijena, vode, spektrofotometrija (optička svojstva stjenke na različitim točkama objekta (od ulaza do dubine unutrašnjosti), termodinamika. Biolozi su postavili jedan arbitrarni uvjet: temperatura se ne smije povećati više od jednog stupnja Celzijusa ili jednog Kelvina. Kemijski parametri utvrđuju se za stjenku masu, ispušne objekta, precipitate (taložine, odnosno sige), i vodu (kisela voda uzrokuje koroziju stijena). Vrše se također geološka ispitivanja, te niz drugih istraživanja: geološka, arheološka, paleontološka, biospeleološka, pedološka i fitocenološka.

Jedan od kritičnih elementa za izračun prihvatnog kapaciteta posjećivanja, osim svojstava ekotopa, su i svojstva čovjeka. U obzir se uzimaju potrebe posjetitelja: mogućnost kretanja, vidljivost (razlikovanje boja), nesmetano disanje (najmanje 18 volumnih postotaka kisika). Prihvatni kapacitet izražava se brojem posjetitelja koji u jednom satu smiju ući u jamu i vrijeme njihova zadržavanja, a da ekotop ostane unutar područja ekološke elastičnosti (objekt može imati konstantnu ili promjenjivu mikroklimu s obzirom na svoju geometriju i odnosni stupanj vanjskih utjecaja). Kod speleoloških objekata koji se posjećuju nužno je držati se preporuka koje se odnose na uređenje (arhitekturu) objekta, kao što su npr. tip rasvjete i širina staza. U projektiranju je važna i procjena potrebnog materijala da ne dođe do unosa nepoželjnih tvari.

Zbog očuvanja prirodnih svojstava objekta i sigurnosti posjetitelja, važno je pratiti stanje prirode speleološkog objekta, po kritičnim parametrima prihvatnog kapaciteta (monitoring).

11,10: G Douglas Morris, konzultant Svjetske banke, opisao je svoje dosadašnje sudjelovanje u projektima u Hrvatskoj. Pri svom prvom dolasku i radu

s mladim ljudima u USAID projektu, primjetio je njihovu osobitu odlučnost i posvećenost očuvanju prirodnih vrijednosti u svojoj zemlji. U jesen 2001. sudjelovao je na Kongresu Federacije Europarc na kojem je upoznao gospodina po imenu Peter Stewart Bony iz Velike Britanije koji se vrlo zainteresirao za komuniciranje o uspjehu projekata različitih parkova u svijetu, te je objavio međunarodni bilten o nacionalnim parkovima i drugim zaštićenim područjima, koji izlazi u nekoliko izdanja godišnje. Temeljem njegovog upita 2001. godine o sudjelovanju mladih ljudi u USAID projektu u Hrvatskoj, u 2002. objavljen je članak g. Morrisa na tu temu. Prije godinu dana ponovno je susreo g. Stewarta i obavijestio ga o aktivnostima u parkovima u okviru KEC projekta. Pritom je konstatirano da se ideja parkova nastavlja samo u drugačijem okruženju. Napisao je i drugi članak za isti bilten, upitavši se zašto je ovaj projekt tako uspješan u Hrvatskoj, a odgovor je, između ostalog, potražio i u razgovorima s predstavnicima Svjetske banke i Agriconsultinga. Odgovor leži u dugoročnom jačanju veza, predanosti i požrtvornosti u međunarodnoj suradnji. Po dolasku u neku zemlju, potrebno je slušati, učiti, pokušati razumjeti što se događa i uzeti za to dovoljno vremena. Jedan od elemenata uspjeha je ovaj petogodišnji projekt čije trajanje je omogućilo kontinuitet suradnje. Drugi element je predanost svih uključenih strana, odnosno njihova pripravnost da uče jedni od drugih. U Hrvatskoj su partneri iz svih institucija (direktori parkova, čelnici u Ministarstvu) pokazali predanost i zainteresiranost da uče jedni od drugih. G. Morris je izrazio želju da nastave demonstrirati tu sposobnost, ne samo u smislu učenja i razumijevanja ideja u teoriji, već i u prenošenju tih ideja u praksu. Tako će planovi upravljanja parkovima biti uistinu napisani i uključivat će neke od novih ideja za interpretaciju i brigu o posjetiteljima, i biti uistinu provedeni. Također je izrazio nadu da će, kada se on ili netko iz tima Agriconsultinga ili Svjetske banke, vrati nakon nekoliko godina u Hrvatsku, vidjeti primjenu ovih ideja u praksi, jer je to središnja tema i nit vodilja koju je nastojao promicati.

11,20: Gđa Kornelija Pintarić je pozdravila predstavnike međunarodnih institucija: gđu Željku Zgagu iz USAID-a i gđu Sandru Balent iz UNDP-a, ujedno zamolivši gđu Balent da obavijesti nazočne o projektu COAST, kao i o Prstenu inicijativa - prstenu Dinarida.

Mr. sc. Sandra Balent (UNDP) istaknula je kako je projekt COAST inspiriran KEC projektom, a pripremljen u Ministarstvu zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva i Uredu UNDP-a u Hrvatskoj, za financiranje iz GEF-a. Priprema je trajala 2 - 3 godine, a ljetos je predan na odobrenje Vijeću GEF-a, međutim odluka je odgođena za mjesec studeni 2005. Cilj projekta je očuvanje i održivo korištenje biološke raznolikosti na obalnom području u Dalmaciji. To područje pokriva četiri dalmatinske županije. Projekt se usredotočio na zaštitu biološke raznolikosti izvan zaštićenih područja. Ujedno se ulažu i naponi da i nacionalni parkovi odnosno parkovi prirode na području Dalmacije dobiju određena sredstva iz drugih izvora. Jednu od mogućnosti pružilo je Ministarstvo kulture u suradnji s Državnim zavodom za zaštitu prirode, da se izrada planova upravljanja tih parkova financira iz sredstava Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost.

Druga poveznica je inicijativa Dinarskog prstena (ili Dinarskog luka; *Dinaric Arc*). O projektu se raspravljalo na nedavnom sastanku u Skadru. Pripremili su ga kolege iz WWF-a – Mediteranski ured sa sjedištem u Rimu. Projekt je zapravo platforma za moguća povezivanja i sinergiju među projektima koji se odvijaju na tom području, koje se proteže od Trsta do Albanije, a obuhvaća planinske, obalne, i morske ekosustave u Albaniji, Srbiji i Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Sloveniji i Italiji. U projekt su uključeni WWF Mediteranski ured i IUCN, UNESCO, Vijeće Europe, UNDP, a na sastanku u Skadru su se pridružili FAO, i Natur Europa. Očekuje se i možebitno uključivanje Svjetske banke. Zajednički cilj okupljanja međunarodnih organizacija na ovome projektu je očuvanje biološke raznolikosti i prirodnih dobara, uz razvoj, kao i uključivanje vlada spomenutih zemalja kako bi suradnjom brže i učinkovitije postigli ono na što su se obvezali konvencijama (CBD, mreža Emerald, Natura 2000, itd). Drugi razlog je lakša komunikacija s dionicima (nevladinim organizacijama, privatnom sektoru, donatorima), te kako bi se lakše ostvarila jedna dugotrajna vizija budućeg razvoja ove regije. Poanta je u boljoj suradnji na očuvanju bioloških resursa i stvaranje dodatnih vrijednosti u postojećim programima na ovom području. Cilj je očuvanje kulturne i prirodne baštine Dinarida, te promicanje programa održivog upravljanja prirodnim dobrima, kao i promicanje ekonomskih aktivnosti koje se temelje na očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti. Projektom se želi doprinijeti boljoj provedbi politika i postojećih zakonskih okvira koji uređuju očuvanje zaštite prirode i održivi razvoj, te dodatno osnažiti partnere i dionike, kroz određene edukacijske aktivnosti. Inicijativa se razvila u Rimu, a dosad je održano nekoliko sastanaka. Dogovorena je i vizualizacija projekta, te je izrađena brošura koja je promovirana na sastanku u Skadru. Bit će stavljena na web stranicu www.undp.hr, kao i popis projekata koje provode sve ove organizacije u regiji (oko 20 projekata i inicijativa zaštite biološke raznolikosti u dinarskom području). Jedan od njih je i novi projekt na Velebitu kojeg radi WWF u suradnji sa Zelenom akcijom, u sklopu kojeg bi bilo dobro povezati se s KEC Programom malih darovnica, jer se želi napraviti knjižica o svim tradicionalnim proizvodima na Velebitu.

U drugoj fazi DAI projekta objedinit će se sve informacije u bazi podataka, kako bi se dobilo seriju karata s podacima o biološkoj raznolikosti i prioritetnim područjima za zaštitu i upravljanje. Potom bi slijedila višedionička (multistakeholder) radionica za širok spektar partnera koji bi dogovorili viziju razvoja područja Dinarskog prstena, kako njime upravljati i kako se prekogranično povezati. Nakon toga predviđena je faza u kojoj je projekt otvoren za različite suradnje (*open-end*) i pristupanje mogućim izvorima financiranja. Filozofija cijele inicijative je da je ona neformalna, nebirokratska i fleksibilna, radi se na zajedničkoj viziji i uzajamnom motiviranju i pomaganju, te na otvorenosti. Potom je gđa Balent pozvala nazočne na suradnju.

11,25: Gđa Kornelija Pintarić, voditelj KEC projekta, prvo je sažela dosadašnju provedbu, po aktivnostima i zadacima: (1) drugi nacrt plana upravljanja NP

Risnjak uskoro će biti dovršen i bit će dostavljen svim članovima Radnih skupina, parkovima i Državnom zavodu za zaštitu prirode; (2) prikazan je tijekom konzultacijskog procesa s dionicima triju parkova na području Velebita kao i za područje NP Plitvička jezera. Svi sudionici su ocijenili suradnju, postupak i pristup u izradi plana upravljanja kao jako dobre; (3) inventarizacija se uspješno provodi, interesantni su nalazi botaničara o stanju vrste *Degenia velebitica* i preporuke za mjere zaštite, što osobito treba uzeti u obzir u izradi prostornog plana i plana upravljanja za to područje; (4) izrada GISa i baze podataka - uskoro se očekuje prijenos opreme u Ministarstvo i u parkove. Za sljedeću godinu, osim spomenutih aktivnosti i prekogranične suradnje, te obuke, nastavit će se rad na Programu malih darovnica i na uređenju parkova kroz male građevinske radove (prikaz vremenske crte: pripreme natječaja, evaluacije ponuda, izvješća Svjetskoj banci). Plan rada Agriconsultinga za Biološke studije je prikazan – nastavljaju se sve aktivnosti do srpnja 2007. o čemu će ponovno biti riječi i sljedeće godine. U tijeku su pripreme za radove na uređenju posjetiteljskog centra u NP Paklenica. Priprema se natječajna dokumentacija za radove na izgradnji mosta preko Kupe u NP Risnjak i uređenju dvorane za prezentacije, te jednog skloništa. U planu je obnova pilane na Majerovom Vrilu za grad Otočac. U pripremi je izgradnja zgrade Uprave PP Velebit (gđa Brkljačić je upravo dostavila projektnu dokumentaciju), u što će se investirati sljedeće godine. Audiovizualna oprema je nabavljena sredstvima KEC projekta i putem nje su nazočni mogli pratiti rad radionice. To se odnosi i na teleskop u Svetištu Majke Božje, koji će uskoro biti prebačen na Zavižan. KEC projektom je u opremu dosad uloženo oko 1 milijun USD (GIS/IT sustav, audiovizualna oprema, vozila, inventarizacija). Iznos za radove bit će otprilike isto tolik. Prvi krug od 10 malih darovnica gotovo je pri kraju i zatvorit će se u idućoj godini. Što se tiče drugog kruga, sredstva GEF-a i norveške darovnice koristit će se još neko vrijeme, moguće i do kraja projekta, što ovisi o uspješnosti korisnika darovnica.

Potom je gđa Pintarić otvorila raspravu.

Rasprava

Pitanje gđe Kljajo: vezano uz kooperative, je li se mislilo na zadruge? Bilo bi dobro reći nešto više o odnosu Nacionalnog parka i pomoći lokalnom stanovništvu u osnivanju zadruga. Zatim, što će se sve moći ostvariti, odnosno koje će sve mogućnosti proizići iz takve suradnje? Odgovor gđe Tišma: Na jednoj od sljedećih lokalnih turističkih radionica izložiti će se kako funkcionira sustav zadruga, načini njihova osnivanja i moguću ulogu parkova u Hrvatskoj, kao i mogućnosti sudjelovanja parkova s obzirom na međunarodna iskustva. Institut za međunarodne odnose ima u tome iskustva i može to napraviti u suradnji s Agriconsultingom.

G. Ante Cvitanović, ravnatelj PP Biokovo, zahvalio je na sudjelovanju u ovoj kao i u prethodnim radionicama jer svaki put stekne nova znanja te je izrazio žaljenje što njegov park nije uključen u KEC projekt, jer ga zaobilaze aktivnosti i

sredstva, no s druge strane predstavlja izazov da se puno ne zaostane. Iznio je i neka razmišljanja, u planiranju upravljanja parkom želio bi primijeniti neka znanja, iako PP Biokovo nije uključen u izradu plana upravljanja, a plan je tek na početku definiranja vizije. U idućoj godini na isti će se način upravljati i financirati parkove, po starom programu zaštite, očuvanja, promicanja i korištenja parka. Međutim, neke nove, ovdje naučene elemente već se ugradilo u jednogodišnji plan, pa je cjelokupan program prilagođen izradi plana upravljanja. Već se razgovaralo s gotovo svim dionicima, čak postoje i ugovorni odnosi u kojima su definirana prava i obveze, na obostrano zadovoljstvo. No, sada se pojavio poslovni plan.

Preporučio je kolegama iz parkova, i Ministarstvu također, da se u izradi spomenutih programa parkova usvoji standard tog programa, u kojeg bi ušle određene smjernice naučene u provedbi KEC projekta, kako bi ti programi imali sve elemente plana upravljanja. Zakon ne sadrži pojam poslovnog plana, koji je po njegovu mišljenju, neka vrsta sinteze starog programa i financijskog plana. Izrazio je nezadovoljstvo u svezi s funkcionalnim korištenjem sredstava. Park ima određene zahtjeve koje šalje Ministarstvu, a povratnu informaciju o njima dobiva tek polovicom godine, što znači da jedna polovica godine protekne u iščekivanju. S druge strane, svi zahtjevi se ne usvoje i dio plana otpada. Bilo bi dobro da park odmah na početku dobije odgovor Ministarstva na svoja očekivanja, tako da može potražiti druge izvore financiranja.

Zakon kaže da Državni zavod za zaštitu prirode daje mišljenje a Ministarstvo suglasnost na programe. Unatoč tome što cijeni obje institucije, g. Cvitanović bi volio da obje vode računa o specifičnostima parkova. Jednima je na primjer na raspolaganju milijun USD iz projekta, što PP Biokovo nema. Također, neki su parkovi ljetni a neki zimski, najveći dio pripreme PP Biokovo odvija se u prvoj polovici godine, i ako se to ne obavi na vrijeme, ne može se očekivati dobra sezona. U tom smislu trebala bi jača suradnja između Ministarstva, Državnog zavoda i parkova.

Ovom prigodom ujedno je najavio proslavu 25-godišnjice proglašenja PP Biokovo na koju je pozvao sve okupljene, kao i sve djelatnike parkova.

Pitanje: **Gđa Željka Zgaga**, predstavnica USAID-a, pitala je što će biti s nesrazmjerom između parkova koji su bili uključeni u KEC projekt i onih koji to nisu, u smislu osposobljenosti u upravljanju parkom. S duge strane sprema se standardizacija parkova. Da li će se standardizirati i sposobnost parkova u planiranju upravljanja? Odgovor: **Gđa Kornelija Pintarić** je podsjetila na izlaganje pomoćnika ministra g. Šikića koji je upoznao nazočne s programskim ciljevima zaštite prirode. Koliko joj je poznato, o tome se razgovaralo, kao i o obuci kroz razne programe, no nažalost, ne može zasad dati konkretniji odgovor.

4. Popis sudionika

Treća godišnja radionica
Projekt očuvanja krških ekoloških sustava - KEC
POPIS SUDIONIKA

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
1	Državni zavod za zaštitu prirode	ravnatelj g. Davorin Marković	davorin.markovic@dzzp.hr	
2	Državni zavod za zaštitu prirode	Irina Zupan, nečelnica	irina.zupan@dzzp.hr	
3	Državni zavod za zaštitu prirode	Andreja Ribaric, stručna savjetnica	andreja.ribaric@dzzp.hr	
4	Državni zavod za zaštitu prirode	Karla Fabio, stručna savjetnica	karla.fabrio@dzzp.hr	
5	Državni zavod za zaštitu prirode	Irina Žeger, stručna suradnica	irina.zeger@dzzp.hr	
6	Hrvatske šume	Gđa. Vesna Rukavina	vesna.rukavina@hrsume.hr	098/446-205
7	Javna ustanova "Natura Histrica"	ravnatelj, dr.sc. Elvis Zahtila	zahtila@net.hr	052/830-350
8	JU zaštite prirode KŽ	v.d. ravnateljica Martina Petrak		047/601-284
9	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu prirode	g. Zoran Šikić, pomoćnik ministra	zoran.sikic@min-kulture.hr	
10	Ministarstvo kulture, uprava za gospodarenje i financiranje	gđa. Julijana Opačić	julijana.opacic@min-kulture.hr	098/405-114 01/4866-480
11	Ministarstvo kulture, uprava za gospodarenje i financiranje	gosp. Juraj Posarić	juraj.posaric@min-kulture.hr	098/406-976
12	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva, Uprava šumarstva i lovstva	viši savjetnik gđa. Željka Ivanović	zeljka.ivanovic@mps.hr	01/610-6204
13	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva, Odjel za ekološku poljoprivredu	načelnica gđa. Ankica Čulo	ankica.culo@mps.hr	01/610-9832
14			np-risnjak@ri.htnet.hr	051/836-133

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
	JUNP Risnjak	ravnatelj g. Ivan Malnar		
15	JUNP Risnjak	stručni voditelj g. Miljenko Gašparac	np-risnjak@ri.htnet.hr	051/836-133
16	JUNP Sjeverni Velebit	ravnatelj g. Milan Nekić	np.sjeverni.velebit@gs.htnet.hr	098/245-405
17	JUNP Sjeverni Velebit	stručna voditeljica gđa. Svjetlana Lupret Obradović	np.sjeverni.velebit@gs.htnet.hr	053/560450
18	JUNP Plitvička jezera	stručna voditeljica dr.sc. Natalija Pavlus	zsc.strucnivoditelj@np-plitvicka-jezera.hr	091/323-1089 053/751-671
19	JUNP Plitvička jezera	stručna voditeljica Anita Belančić	info@np-plitvicka-jezera.hr	053/751-001
20	JUNP Paklenica	v.d. Ravnateljica gđa. Josipa Marasović	np-paklenica@zd.htnet.hr	023/369-202
21	JUNP Paklenica	stručni voditelj dr.sc. Goran Lukač	sluzba-zastite@paklenica.hr	023/369-202
22	JUNP Kornati	v.d. ravnatelj Vladislav Mihelčić	kornati@kornati.hr	022/435-740
23	JUNP Mljet	ravnatelj g. Jakov Nodilo	np-mljet@np-mljet.hr	098/221-739 020/744-133
24	Općina Rakovica	Tihana Rakić, JU za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima	info@baraceve-spilje.com	091/7541-200 047/782-133
25	Program UN-a za razvoj (UNDP)	gđa. Sandra Balent	sandra.balent@undp.org	01/2361-623
26	JUPP Velebit	Ravnateljica mr.sc. Ana Brkljačić	velebit@gs.htnet.hr	053/560-450
27	JUPP Biokovo	ravnatelj g. Ante Cvitanović	park-priode-biokovo@st.hr	021/616-924
28	JUPP Biokovo	stručna voditeljica gđa. Dijana Jurić	strucni-voditelj@biokovo.com	021/616-924
29	JUPP Učka	ravnateljica gđa. Suzi Petričić	park.priode.ucka@inet.hr	051/293-753
30	JUPP Učka	stručni suradnik Marin Grgurev	strucna-sluzba@pp-ucka.hr	091/5910-226
31	JUPP Žumberak-Samoborsko gorje	ravnatelj g. Stjepan Gregorić	ppzsg@ppzsg.org	01/332-7760

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
32	JUPP Žumberak-Samoborsko gorje	stručna voditeljica Biljana Janev Hutinec	biljana@ppzsg.org	01/332-7760 098/492-105
33	JUPP Žumberak-Samoborsko gorje	Matija Franković	matija@ppzsg.org	
34	JUPP Vransko jezero	v.d. Ravnatelj Ivica Prtenjača	pp.vransk-zd@zd.htnet.hr	023/383-181 023/386-454
35	JUPP Telaščica	Nikolina Baković	telascica@zd.htnet.hr	023/377-395 023/377-096
36	JUPP Lonjsko polje	ravnatelj g. Goran Gugić	pp.lonjsko.polje@sk.htnet.hr	044/672-080
37	JUPP Lonjsko polje	stručna voditeljica gđa. Valerija Hima	pp.lonjsko.polje@sk.htnet.hr	044/672-080
38	JUPP Papuk	ravnatelj dr.sc. Ivica Samardžić	kontakt@pp-papuk.hr	034/313-030 034/465-650
39	JUPP Papuk	stručni voditelj g. Goran Radonić	kontakt@pp-papuk.hr	034/313-030 034/465-650
40	JUPP Papuk	Vlatka Dumbović, stručni suradnik - biolog	kontakt@pp-papuk.hr	034/313-030 034/465-650
41	JUPP Medvednica	gđa. Snježana Malić Limari	park.priode.medvednica@zg.htnet.hr	01/4586-317 fax:01/4586-318
42	JUPP Medvednica	gđa. Maša Ljuština	park.priode.medvednica@zg.htnet.hr	01/4586-317 fax:01/4586-318
43	Uprava šuma Senj	g. Milan Krmpotić savjetnik za zaštićene objekte prirode		
44	USAID	gđa. Željka Zgaga	zzgaga@usaid.gov	091/661-2072
45	Udruga Eko Velebit	gđa. Petra Mederal	petra-mederal@yahoo.com	098/971-6154
46	Udruga Eko Velebit	gđa. Iva Kovačić	koiva@inet.hr	091/528-2603
47	Zavod za prostorno planiranje	načelnik g. Antun Paunović		01/3782-444
48	Zavod za prostorno planiranje	viši savjetnik gđa. Mirjana Turnšek	mirjana.turnsek@mzopu.hr	091/3782-402 01/3782-476
49	Ličko-senjska županija - Zavod za prostorno planiranje, razvoj i zaštitu okoliša	ravnatelj g. Stipe Mudrovčić	zpgs@gs.tel.hr	053/588-215

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
50	Primorsko-goranska županija - Zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje	samostalni stručni suradnik g. Marko Randić	marko.randic@pgz.hr	051/354-384
51	Hrvatska gospodarska komora - županijska komora Otočac	stručni suradnik gđa. Ljubica Grčević	lgrcevic@hgk.hr	053/771-001
52	Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva	Ana Vincent Šepić	anavincen@mingorp.hr	01/610-6793
53	World Bank	Agnes Kiss	akiss@worldbank.org	
54	World Bank	Douglas Morris	dougmorris99@aol.com	
55	Ministarstvo kulture - KEC projekt	Ana-Antonija Barić	ana.antonija.baric@min-kulture.hr	053/588-280
56	Ministarstvo kulture - KEC projekt	Martina Šuper	martina.super@min-kulture.hr	053/588-280
57	Općina Plitvička Jezera	Milan Vukošić		098/445-182
58	Općina Plitvička Jezera	Mile Grbac		098/445-180
59	JU NP Sjeverni Velebit	Renata Devčić	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
60	TZ Grada Senja	Branko Svast	tz.senj@gs.htnet.hr	053/881-068
61	TZ Grada Senja	Marijana Šojat	tz.senj@gs.htnet.hr	053/881-068
62	Agriconsulting	Hana Blašković		+39 06 3308-8232
63	Agriconsulting	Paolo Viskanić		053/882-753 091/791-4803
64	Radio Senj	Vlatko Peter		
65	Hrvatska gospodarska komora - županijska komora Otočac	Frana Lokas		
66	TZ Grada Otočca	Irena Banić	tzg-otocca@gs.t-com.hr	053/771603
67		Cristoph Nolte	cristoph@biosphere-tour.org	

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
68	OIKON	Marija Bajica	mbajica@oikon.hr	
69	OIKON	Dalibor Hatić	dhatic@oikon.hr	
70	OIKON	Siniša Tkalčec	stkalcec@oikon.hr	
71	OIKON	Vladimir Kušan	vkusan@oikon.hr	
72	World Bank	Vera Dugandžić	vdugandzic@worldbank.org	
73	IMO	Sanja Tišma	sanja.tisma@imo.hr	
74	JU Park prirode Biokovo	Stipe Srzić	nadzor@biokovo.com	
75	Agriconsulting	Željko Kramarić	z.kramaric@siol.com	
76	Centar za razvoj poduzetništva Grada Senja	Dorotea Prpić	Poduzetnicki.centar-senj@gs.htnet.hr	
77	REC Hrvatska	Bojan Slišković	unique23@gmail.com	
78	REC Hrvatska	Sunčica Kopjarević Jurić	suncica@rec-croatia.hr	
79	REC Hrvatska	Irena Brnada	irena@rec-croatia.hr	
80	Prevoditeljica	Anda Bukvić	abukvic@yahoo.com	
81	Prevoditeljica	Sanja Lokner	bilinqua@zg.t-com.hr	
82	AS Kongres Servis	Ivica Kovačević		
83	Olymptours	Branko Matok, vozač autobusa		
84	JUNP Sj. Velebit	Tena Bilović, administrator Ured u Senju	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
85	JUNP Sj. Velebit	Irena Glavičić, suradnica za promidžbu	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	

	NAZIV USTANOVE	IME I PREZIME	E-MAIL	TEL
86	JUNP Sj. Velebit	Dubravka Kljajo Stručni suradnik - geolog	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
87	JUNP Sj. Velebit	Konrad Kiš, str. suradnik - šumar	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
88	JUNP Sj. Velebit	Tihimir Devčić, nadzornik	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
89	JUNP Sj. Velebit	Mirko Vukušić, nadzornik	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
90	JUNP Sj. Velebit	Jurica Krmpotić, nadzornik	np.sjevni.velebit@gs.htnet.hr	
91	Ministarstvo kulture - KEC projekt	Dijana Juroš	dijana.juros@min-kulture.hr	
92	Ministarstvo kulture - KEC projekt	Mirjana Stjepanović	mirjana.stjepanovic@min-kulture.hr	
93	Ministarstvo kulture	Kornelija Pintarić	kornelija.pintaric@min-kulture.hr	
94	Ministarstvo kulture - KEC projekt	Stella Šatalić	stella.satalic@min-kulture.hr	